БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
ПМсП 1.
1930/КЊ. СВ.
324. 1.

ЛЕТОПИС

МАТИЦЕ СРПСКЕ

НОВИ САД

ГОДИНА CIIII • КЊИГА 324 • СВЕСКА 1.

АПРИЛ, 1930.

Летопис Матице Српске излази од 1. јануара 1930. у свескама од 5 табака месечно, али у I четврти било је свега 18 табака.

Сем продуката лепе књижевности, *Летопис Матице Српске* доносиће чланке о савременој нашој књижевности и из историје југословенске књижевности, о уметности савременој и прошлој, и из наше националне науке (историја, језик, живот народни), дајући уједно прегледе из свих области духовног живота и стварања наше нације и, по могућности, свега Словенства. У другом реду, *Летопис Матице Српске* бавиће се питањима наше материјалне културе колико она стоје у вези са просвећивањем нашега друштва и упућивањем на разуман живот и методе рада у напредних народа. Најпосле, *Летопис Матице Српске* бележиће дела из светске књижевности која могу служити за углед; из науке — што се тиче наше државе и нације, и Словенства уопште.

Уредништво Летописа Матице Српске трудиће се да смањени обим Матичина органа надокнади садржином, да испуни потребу једнога часописа који ће давати обавештења о духовним квалитетима наше расе, разбијеним и расејаним, који треба да послуже као основица при изграђивању југословенске културе.

Летопис Матице Српске, лепо опремљен и штампан на доброј хартији, стоји годишње 140 Дин, а за редовне чланове Матице Српске и за ђаке 120 Дин. За иностранство је годишња претплата 160 Дин. Већ у другом полугодишту претплата ће се смањити у сразмери према повећаном броју претплатника.

Повереници добивају 20% провизије од скупљене претплате.

Најновија издања М. С. на отплату и уз попуст

1) *Споменица Матице Српске*, са много слика и илустрација	Дин.	150·—
2) *Српска уметност у Војводини*, богато илустровано издање	„	350·—
3) Михајло Пупин: *Са пашњака до научењака*, Аутобиографија	„	40·—
4) Алекса Ивић, професор универзитета, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања поћиско-поморишке границе* (1703).	„	100·—
5) Радивој Врховац: *Карактер и рад Буре Даничића*	„	25·—
6) Васа Стајић: *Светозар Милетић*	„	40.—

Песме за децу три укоричене свеске:

7) Змај-Јован Јовановић,
8) Војислав Илић,
9) Милета Јакшић, — све три књиге укупно — Дин. 50·—
10) Д-р Алекса Ивић: *Родословне таблице* — „ 10·—

Укупна вредност Дин. 765·—

Све горње књиге продају се као комплет укупно за *Динара 700*·—. При наруџбини се плаћа 100 Дин., а остатак у ратама по 100 Дин. месечно.

Година CIV

Април 1930.

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига 324.

Свеска 1.

Инв.бр. 165787

Q5737

Одуховљење живота

Европска цивилизација постигла је врло велик степен развитка и напретка. То она има да захвали физикалним и техничким наукама т. ј. оном напрезању људског ума којем је успело да проникне у негда скривене и тајне силе природе, па да их потчини својој власти и практички их употреби у корист човека, за олакшање његова живота. Откад се осетила практична вредност науке, човечанство се стално креће напред, јер сад човек никад није задовољан оним што има; он стреми увек даље и више, пошто је сазнао вредност паре, електрицитета, иза тога гас-мотора, па радио-валова и т. д. Сви досадашњи технички проналасци, па и све велике и корисне социјалне институције које нас окружују и с којима долазимо дневно у дотицај; све оне многобројне школе и научне институције: све то је обухваћено једном речју *цивилизација.* Захваљујући цивилизацији и прогресу, ми данас уживамо у комфору наших станова, у хигијенском припремању хране, у брзом и сигурном саобраћају, у заштити наших личних и имовинских права; ми се у раду служимо техничким помагалима, која нам омогућују савршенији, бржи и краћи рад и т. д.

Савремено друштво је просвећено и имућно. Просечни ниво савремених генерација, одгојених у крилу хришћанске цивилизације, све је виши и стално се пење од деценија до деценија. Све је мање крајева где још влада крвна освета и правна несигурност; све је мање предела у којима нема путова и железница; трговина и саобраћај продиру већ у сваки кутак света, а писана књига залази и у најзабитније село. Закон *имитације* чини своје, јер се нижи увек и радо угледају на оне више, заостали на напредне, сиромаси на богате, глупи на мудре. Зато је данашњи просечни европски сељак богаташ у упоређењу са

МАТИЦА СРПСКА У НОВОМ САДУ

средњевековним кметом, а модерни радник је господин према надничару од пре 100—200 година, и сви смо ми управо надљуди према оним бедним створењима из доба предисторијског која су имала своја скровишта у дупљама и пећинама и која су се, тражећи залогај, скитала од немила до недрага кроз густе прашуме, у сталној опасности од зверова и од непријатељских племена, и у трајном страху пред многобројним феноменима њима непознатих, страховитих и обожаваних, природних сила и догађаја. Али овде да застанемо и да поставимо једно питање.

Кад данас смело грађени мостови пресецају брзе и широке реке, кад муњевите железнице пролазе тунелима, кад хитри аероплани секу ваздух у висинама, кад фабрички димњаци и остале грађевине надвисују торњеве старих катедрала, кад је и последњи радник осигуран против незгоде, беспослице и за старост, кад се и најобичнији човек служи електричном светлошћу или на радиу слуша вести и музику из далеког света: да ли је у сразмеру с том и таквом цивилизацијом напредовао и развио се и унутрашњи, духовни живот човека и друштва?

Да ли, напоредо са техничком и материјалном културом, напредује и чисто духовна, т. ј. да ли се и духовне вредности: етичке, уметничке и чисто спиритуалне толико уважавају у друштву и унапређују, као што се унапређује наука и техника? Природне науке, географија и математика лепо су се развиле, и у дубину, и у ширину, интензивно и екстензивно. Да ли се то може казати и за филозофију, социологију, литературу и за ликовну уметност? Распростире ли се и јача ли духовна култура у оном истом сразмеру и оном брзином као материјална култура? Како се у чисто духовој култури односе Европљани према Оријенту и према Антики? Све су то важна савремена питања која потичу на размишљање и траже одговор. Врло многи савремени велики духови позабавише се тим питањима и нађоше да је материјална култура, т. ј. цивилизација, претегла и да притешњује дух. Разум се развио на штету душе и срца; занесен својим успесима, човек је изгубио веру у све осим у себе и своје умештво; дух је његов заокупљен материјом и скучен интересом најближега хучног живота који га носи; чуства су му огру-

бела и отупела. Отуда, дабогме, опадање старих добрих обичаја, слабљење савести, муњење истине и правде, нестајање племенитости сваке врсте, охлађење истинске љубави, што све рађа неверицу, злобу, хладну интересираност, превару и опсену, неодговорност и моралну тупост. Живот се механизирао и типизирао, јер док се све отима за животом споља, нема ни времена да се окреће своме унутарњем животу.

Није онда чудо што је овакво друштво неспособно да ствара литературу од вредности, и уметност која одуховљава и диже. Не треба се варати, данашњи човек није у стању да се одушеви за више духовне вредности, а у таквом стању не може ни уметност високо да лети; сем часних изузетака, она је у опадању. Стога, пресићени техником и научном културом, данас, истина ретки, али свакако људи дубљих и далеких погледа, трубе на узмак и траже нову оријентацију. Све је више таквих који констатују нужност одуховљења живота, рада и ужитка. Изгубила се веза између материје и духа. Дух, који треба да је над материјом, доспео је негде на споредну линију, или је чак пао под материју. Зато је право рекао Дојблер (недавно у Београду) да данашња култура не може да даде једног Гетеа, који је синтетизовао науку и уметност. Исто тако је тачна његова констатација да је данашња т. зв. западна култура, на своју штету, запустила класичарске традиције.

Из свега излази да у нашој култури нема хармоније која треба да постоји између материјализма и идеализма. Јер нити је по друштво и по напредак добро кад претегне материјализам и сухи интелектуализам, нити кад ликује пусти идеализам и идеократија. Као што су у историји народи нестајали кад су почели искључиво робовати материјалном животу, тако данас на Истоку народи већ столећима стагнирају у развитку, јер се губе у религиозном мистицизму и филозофирању, запуштајући привредну и интелектуалну страну живота. Без чврсте економске базе и привредног напретка, заиста је немогућ развитак и напредак друштва. Свака класа и сваки појединац треба да нађе загарантоване своје животне потребе и животне интересе. У привредно растројеном друштву нема благостања ни душевног спокојства. Сиротиња је неспособна за виши

духовни живот, јер је сувише заокупљена бригом дневног живота. Али и обратно, привредно напредно друштво, ако је духовно сиромашно, такође̄р није способно за стварање и напредовање. Такво друштво може да живи једно време на рачун традиција и остатака прошлости, али убрзо запада у декадансу и растварање. Људи са стално препуњеним стомацима исто су тако неспособни да мисле и стварају као и они сиримаси који су увек гладни. Зато су најсрећнија она друштва у чијем развијању и животу постоји *склад (хармонија)* између привредног и духовног стања и напретка. То су т. зв. златна доба у историји. Така је била Грчка за Перикла, Рим за Августа. Није случај што је италијански Препород постао у време процвата прекоморске трговине Венеције и Ђенове, и оснивања првих европских банака и берза, што се опет временски и просторно подудара са оним доба у којем су откривени културни споменици Антике, који су Нови век одуховили и оплодили идејама и духовним тековинама грчко-римске културе. Исто тако је нововеки економски либерализам и идустријализам у ускоj вези са идеолошким либерализмом, толеранцијом и демократским уређењем друштва, а плод тог *складног развитка* је велики културни напон деветнаестог века.

Тај склад, који се касније пореметио, треба, у општем интересу, опет успоставити. И у нашем Народу је, нажалост, материјална култура одгурнула у страну духовну. Идеали наших и варошана и сељака крећу се махом у области материјализма. При том се у сувише копира и имитује Запад, али не оно животно, добро и способно, него оно декадентно, извештачено и уопште оно што је осуђено на пропаст. И код нас и на страни цвета кретенство, готованство, уживање у јевтиним и недуховитим разонодама, арелигиозност, несавесност, избегавање одговорности, забацивање традиција, све знаци материјалистичког гледања на свет.

Као што је штетна претерана конзервативност, исто је тако штетно лаковерно и некритично примање свега новога и странога. *Ново треба да је накалемљено на старо, страно на домаће, јер развитак и напредак имају своје законе.* Дужност је савремене генерације да о томе води рачуна па да себи постави такве идеале који ће

бити у складу како с нашом народном душевношћу тако и с модерном цивилизацијом.

Над нашим *модерно* уређеним градовима и селима нека вазда лебди дух Светог Саве и Доситеја Обрадовића; наш, пак, дневни привредни и интелектуални живот нека је прожет филозофијом наше трајно вредне народне песме, а наша уметност нека је инспирисана делима и догађајима из *нашег* живота. Ни Французи не напуштају култ Жане д'Арк, нити се модерни Талијани одричу култа Ренесансе, него је чак поновно примају и усвајају под именом Неоренесансе; а Шпањолци се још увек одушевљавају духом поштењака Дон Кихота. Американци, пак, стално истичу свог Линколна, Вашингтона и Вилсона. Није ни на Западу све злато што се сја. Тамо има много штошта добро, лепо и напредно, али и много штошта од чега се треба чувати. Стога у примању западне културе и цивилизације треба поступати опрезно и еклектички т. ј. изналазити и одабирати само оно што је истинске и трајне вредности. Но зато се хоће велика способност и искуство, а ко тога нема, тај нека се радије напаја само на *домаћим* изворима.

Наука, рођена у крилу западне цивилизације, откривајући нам многа земаљска добра и пунећи нас потребним знањем и вештинама сваке врсте, не дарива нас уједно и духовним благом, које је вредније од земаљских добара. Етика, а не наука, одгаја човечанство у поштењу и честитости и бди над друштвом да се оно не корумпира и не раствори. Није тако тешко научити разне научне дисциплине, али је много теже бити ваљан члан људског друштва. Дакле, само знање и цивилизација нису довољни ослонци друштва, него је то етичка и социјална култура, јер она је основна и стваралачка. Није тип потпуног човека ни сухи интелектуалац ни сам етичар, него тек синтеза обојега даје пуног и савршеног човека; а исто вреди и за један народ. У васпитању омладине треба стално указивати на оне људе нашега и туђих народа који су у себи оживотворили хармонију између интелекта и душе, хармонију која је данас тако ретка међу људима а тако потребна; у нас нарочито, ако мислимо на своју будућност.

Д-р А. Гавела

Молитва тежакова за родину

Господе, пролиј на наше сиромашне њиве
Огромне даждеве с недеских потока.
Често нас прашише године шкрте и сиве
Откад дишемо бескрајним међама овог отока.

За свилу травки што се тек још рађају;
За злато јесени што се на колима укрцава у пољу,
Сва румена пролећа на свету се догађају,
Разносећи Те, далеког, по ливадама и школу.

За низ жуљева на нашем избразданом длану,
Пропусти, кроз бацу, сјај и мирис небеског хлеба.
Сва стада, изгнана, с Влашићима, на пољану,
Носиће у крупним очима плавило Твога неба.

За радилица пчела изобилну пашу
Молитва наша с нама на починак седа.
Највеће Недеље, за хвалу нашу,
Положеникова је прва чаша меда.

А мирис башта кад уоквири наша кривудава села,
Да нас окрепи од умарања,
Засветлеће наше очи од среће над добром Твога дела,
Као звезде у сутон дневни првог стварања.

И мирни људи, чести крстоносци,
Размилеће се по пашњацима и ораницама.
Певаће копачи, орачи, сунцем поливени косци,
Мир и добру вољу међу нама.

За рујући гроздова што, ожеднели, испражњују сунце,
Пошаљи све своје дарове и благодати.
Пресвуци баршуном зеленила усахле врхунце,
Да срце осети да је грех на њега и стати.

Господе, да допре молитва до Твојих станова,
Дотичемо челом доброту коре овог отока.
Богата родина отиче у свет с наших дланова,
Као с Твога дажда пенушаве вунице потока.

Бранко Ћукић

Очи

(*Из збирке „Жиг Усуда“*)

О очи, крупне, немирне и тајне,
под меком сјеном дугих трепавица,
к'о двије звијезде далеке и сјајне
у ведром небу дјевичанског лица.

К'о драги камен разнолико жарке,
к'о дуга зимња ноћ без звијезда црне;
врело свих нада к'о и сваке варке
смјеле к'о лаж и плахе као срне.

Дубоке, страшне као сињац мора,
крије те бисер и отровну стрijелу;
мелем сте души пуној тамних тмора
и смртна свијећа срећном на опијелу.

Ви као мућа, пламена и хитра,
палите древни храст и нежно цвијеће,
и к'о у благој зраци у вам, тиштра
жар који можда никог згријаш' неће.

Жалан ко вама вјерује, но луда
ко вам не вјерова ни једног трена;
луд ко заборави, биједан ког свуда
ваш призрак прати вјерно као сјена.

У вама можда одговор се крије
питашу које мори људска срца:
чему се живи, је л' добро ил' није,
чему се вара човјек, мучи грца....

О, и мене то тишти као мора
у трзању, у надчовечним болим'...
Ал' од вас нећу тражит' одговора,
о дивне очи, јер вас лудо волим.

Рикард Николић

Падање звезда

Месечева драга,
звезда једна,
сасвим нага,
с грудима од меда,
гледа
Свод небески цео.
А љубавник месец
— на изгреде лаком —
као да би хтео
дошаћи је зраком:
спустити голуб један,
чедан,
на мале груди њене,
свеже и румене.
Али Бог све то не да:
ражљути се,
па својом руком лако
месеца је так'о,
да овај к'о никад пре —
к'о јагње миран оста.
Али звезди не беше доста:
обесна пошта
и заигра к'о никад пре.
Али, гле!
Бог је и њу лако
руком так'о
и она, на то, душу пусти:

изгуби сјај
и, свеш̄ао осӣлављајући ш̄раг,
на ниже се сиусш̄и
и ѣаде у море дубоко.
А високо
— горе над облацима —
месец се несш̄ашко
насмеши кришом:
да га не сиази Бог!

К. Н. Милуш̄иновић

Пролећна жеља

О, ноћас неће више даждеш̄ти,
јер Кумова слама већ сја,
У врш̄у ѣевају ѣоѣића два,
и небо њихову ѣесму ѣраш̄и,
о, ноћас неће више даждеш̄ти.

У космосу ноћас све ћуш̄и,
не гледају нас мрш̄ве сени,
и зашо дођи ноћас мени.
Познаш̄и су ш̄и сви ѣуш̄и,
о, дођи, јер космос ноћас ћуш̄и.

Полексија Т. Сш̄ошић

У јесен

Последњи ѣоздрав јесењег сунца губи се иза чаролијски ѣурѣурних завеса вечерњег суш̄она, и ш̄оне у неѣовраш̄, у дубине, иза далеких гора, да обасја „Анш̄иѣоде“.

Крваве хризанш̄еме, ѣуне јесење меланхолије и рубинских суза, дремају, ш̄уже, уздишу и ѣлачу, а сузе им се кош̄рљају низ сомош̄ске груди и ѣреш̄варају у бисер. — Те сузе ѣророчки наговеш̄ш̄авају блиску смрш̄, која спрема бели ѣокривач да ѣокрије „црну земљу“. — Да све умре; да ничега нема...

На Дунаву

Као да се растужио Бог па сакрио очи, застрвши сивом завесом небеса, и горко плаче.

— И гробна тишина дише кроз пустош нему.

Пуна је душа моја пустиње, тишине и суза васионских.

— У мени се сконцентрисала васиона:

Кроз мене плаче свет и тужи дубоко што не може Бога да нађе.

И, уморан од тишине и греха, стојим на пустој обали мутне реке, заборављен, остављен, без икога — сâм....

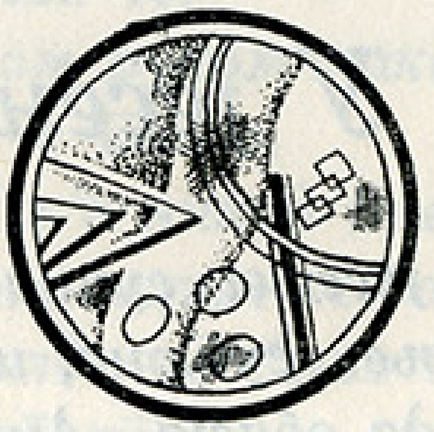
Удаљене барке мргодних рибара, црне као грех, тону у даљину, да се изгубе на пучини далекога хоризонта.

А црни гавран прелеће поврх гола и мокра дрвећа, и, наричући своју злослутну песму, блудним оком тражи своју мету на хоризонту заспале равнице.

А Дунав шуми.... шуми, врти се, ваља, и носи на грудима својим тешко бреме чежњи, послатих од векова вековима; и хладан, као лукавство, и суморан, језиво и ритмички удара валима о испрано камење на пустој обали.

О, Дунаве, прими и моје чежње на ледене груди и понеси их у вечност, у аманет свима поколењима, нека знају да су и сви, и ја, увек, живели исто тако као и они што живе: са чежњом, са болом, са сузама и патњом, — да је тако увек било и да ће тако увек бити.

Јован Ралетић

Новац душогубац

Излазећи из гробља после једног погреба, прођох покрај гроба свога старога шефа и пароха, целивах му крст и сетих се однекуд речи које ми је говорио једне вечери кад смо седели на клупи пред његовом кућом.

„Ми старци смо многоглагољиви, ваљда зато што ће нам се ускоро уста запушити земљом, па осећамо потребу да још кажемо понешто од чега ће неко можда имати користи...

Ми се налазимо уочи смрти, ми смо на белом хлебу кад истину треба говорити безобзирно, казати све, јавно се исповедити: наш глас је повик на узбуну, труба страшнога суда..."

Старац се часком замисли па онда настави:

„Синко, чувај савест!... Она, савест, је глас Бога у човеку, — рекао је мудрац... Видиш, ту истину сам ја проверио својим искуством...

И опет ти кажем: чувај савест!...

Шта би радио морепловац кад би му се компас покварио а налази се на мору у бури и помрчини?...

Савест је, синко, врло осетљив инструмент, сеизмографска игла која се узнемири, устрепти и од најслабијег и најудаљенијег потреса земље... Ако се апарат поквари па не реагира на потресе, то не значи да потреса нема... Ако ти савест изгуби првобитну осетљивост па остаје непомична на поремећаје моралних закона, то не значи да злих последица од твојих поступака неће бити и нема, она ће доћи а да ти и не знаш откуд су дошле... Да... закони су морални вечни, увек активни... они, после поремећаја, безусловно траже и налазе своју првобитну равнотежу... мир свој...

Чувај се сребролубља!.. (Старац похита мало па одмахну руком.)

Уосталом, синко, све што ти ја говорим и причам овде, није

ништа ни ново ни дубокомислено, него старо колико свет и људска свест одискони, од првог пробуђења њеног. Ново би у том било то шта ја доживљујем нешто што је дотле за мене имало само значење теоријско, казано као апстрактна формула, празна реч, реторика... Друго је рећи: име Бога, зато што то и други кажу, а друго: ја сам Бога видео, Бог је моје искуство, доживео сам га у својој души... то је за тебе и за свакога појединца важно... лични доживљај...

Чуј сад нешто...

Десило се да се на нашем старом гробљу нашле неке растурене људске кости. Кад се ствар испитала, нашло се да су кости пси разнели из једне старе костурнице за коју се данас не зна чија је била... Гроб је био занемарен, на гробници је зјапила велика рупа, пси су улазили и кости грабили...

Ти знаш наша сеоска гробља... Запуштена су, обрасла коровом, травом... ветар се постара да их засеје пољским цвећем: турчинком, лепим човеком... гдегде ћеш видети и дивљу ружу, трандафил итд. Тужна су наша сеоска гробља.. дâ.. па ипак мени тако једно гробље потпуно одговара хришћанском схватању да је „дух све, тело ништа"; више изазива осећање таштине земнога живота, пролазности, него оне господске некрополе са луксузним споменицима, маузолејима, пирамидама, тешким гранитним плочама којима би смрт требала да буде маскирана, улепшана... То су „окречени гробови" који би својим лепим изгледом хтели да сакрију ругобу, нечистоту и ништавило своје садржине... Дâ, дâ... сеоска гробља су филозофска гробља, она знају шта је истина, а варошка се гробља заносе обманама, илузијама...

Ипак, наравно, оно с људским костима није се морало десити... Еле ствар буде пријављена срескоj власти, оданде дође наредба да се кости покупе и костурница да се затрпа.

Једнога летњег дана, у јеку жетве, буде то и учињено, под мојим надзором.

После свршена посла враћао сам се лагано с гробља, по великој припеци, ма да беше тек девети час изјутра; омара, ниоткуд поветарца, савршена тишина, у којој се чује како земља зре и осећаш мирис њене зрелости.

Ишао сам около села, око крајњих кућа, поред сеоских „јама" обраслих кукутом и аптом, које силно мирисаху као да су своју горку душу испуштале под притиском убиственог сунца.

Уђох у село једном споредном малом улицом. Испред једне

куће, у хладу великог дуда, на деблу огуљеном и углачаном од седења, седи старац Сима Ваљушак.

За време жетве село опусти. По улицама ћеш видети по које дете, бабу или којег старца као овај чича Сима.

Јавим се старцу, седнем да се одморим, питам га за здравље. Он се узврпољи, збуњен, изненађен, сматрајући очигледно за велику срећу и част што сам сео на његову клупу.

Поче да муца како није здрав, стар је, време је да умре. Али све то он говори као да се стиди што говори о нечем што и није важно, него нешто споредно, обично, на дневном реду... Божја воља.

Друго нешто њега мучи а не зна како да ми каже...

— Као да вас је Бог послао... Хтео сам доћи у цркву великог поста да се причестим, али ми је тешко, не могу да стојим.

— Па што ме ниси звао кући? Ја бих дошао... Ако желиш, ја ћу, ето, одмах доћи...

Он ћуташе, гледајући ме својим мутним, сузним очима, доња му усна дрхташе као да се борио да ли да ми каже нешто, а то би ваљда било оно што је најважније, или не.

— Ја, знате, имам једну сребрну воринту, нову, коју већ одавна чувам за вас... ал' не знам оће л' бити доста, па вас зато не зовем...

— Ама, човече, немаш ништа да платиш... ништа... разумеш ли? рекох му, уврећен, згранут на његову простоту и наивност.

— Како ништа? уплаши се он.

— За ту ствар новац се не сме узети.

— Како не сме?

— Тако... не сме.

Старац заћута силно збуњен.

— Ја годинама чувам за вас ту сребрну воринту, а ви сад..

— Остави то, остави то! — прекидох га — него кад ти буде потреба, ти ме само зови, поручи...

— А ја све мислим да је мало... а одавна сам хтео да вас зовем...

— Опет он!... Ама човече, освести се: било мало или много — још је горе, ако је више — ја новац не смем примити... Крв се Христова не продаје... Јуда проклети продао је његову крв, а зар ми смемо Господа продавати?

По уплашеним, збуњеним старчевим очима мени би уједампут јасно да старац ништа не разуме што му говорим, па се

почех љутити на себе, стидети се што сам због своје наглости и невештине старца не само увредио него и изазвао код њега неки неодређени страх да ће чак он бити крив што ми је нудио новац, да ме преласти, саблазни искушењем, и да ће посредно он бити одговоран за продату крв Христову.

У том тренутку, би ми га жао. Старац је сасвим смућен, ожалошћен; помрсио сам му све појмове... Нисам водио рачуна о његовим схватањима, која би прво требало изменити (мали посао!).. старца преваспитати... Причешће неће имати дејства, ако се не плати, мисли он... Па онда, за њега је велика увреда, жалост, горко разочарање што новац нећу да примим, кад он тај новац, ту сребрну форинту годинама чува, држи тамо негде завијену у чист, нов без што мирише на сув босиљак и чубар: тај комад беза откала му је његова покојна баба за покров кад умре.

Дâ... ту форинту зарадио је он као свирац кад је пратио некакву господу па му један од њих бацио у рог сребрну форинту, а он је, одмах, онако лепу, белу, нову као да је онда из ковнице изишла, наменио мени кад га будем причешћивао, — а ја сад нећу да примим!...

То је увреда... не, не увреда — просте и добре душе не знају шта је увреда — него је то била тиха, резигнована жалост због обманутих нада...

Његов став, сав његов изглед изражавао је ту жалост... Јадни чича Сима!.. Остарео је, онемоћао, лице му потамнело, дошло сиво као камен с оним његовим храпотинама од богиња... чека последње часове, чека мене... последњу своју радост... и сад уједампут...

Али шта да радим, шта да радим?! Изрична забрана, која се, додуше, може изиграти као што и бива... а што је главно — моје скрупуле, савест моја, моја млада, нетакнута, осетљива савест која се није могла заваравати софизмима, никаквим компромисима...

Јадни старац... Знам га из детињства. Био је то добар, весео човек, ваљан свирац... свирао је и код нас кад је какво веселье, а ми, деца добијемо од старијих крајцаре, „бугере", па му све то бацамо, трпамо у рог, а он одмах већма надима образе и дува, дува...

Гајде, кажу, нису музика... Ти весели, наивни, дречећи, гласови из караба што играју, скакућу, ђипају на дебелом, равном непомичном басу прдаљке што брујн као зујање великог роја пчелâ — музика су, прва музика нашега детињства, нас, рођe-

них на селу, а све што може да нас опомене на детињство — драго је.

Гајде нису музика... Али ни они прости, скромни непретенциозни мириси босиљка, чубра, божјег дрвца, мајкине душице, и других трава и биља нису бог-зна-какви мириси, али изазивају извесне асоцијације, душевно расположење, меланхолију, успомене на детињство, прошлост... За мене је такав мирис лепши, садржајнији, значајнији него и најлепши (апсолутно узевши) мирис каквог непознатог егзотичног цвета који ће у мени пробудити највише радозналост, и дати ме чулно задовољство и — ништа више! Отуд је пољско цвеће лепше и милије него и најлепше цвеће однеговано у стакленој башти... отуда, мени, ни глас гавранов није ружан... он ме опомиње на тиха, сунчана поља у јесен, на узоране њиве, и тако даље и тако даље... Ништа, синко, није само по себи ни лепо ни ружно... све је релативно...

Еле, као што рекох, био је тај старац некад, у своје време, добар свирац, најбољи у целој околини, уметник на гајдама, ако се може рећи... Дувао је он, надимао оно јагње — издувао је и душу у њега. И никад није хтео примити ону новину да меховима којима се распирује ватра надувава своје гајде, уверен ваљда да у такој свирци не би било душе и осећања... Него, престао је већ давно да свира. Гајде му стоје за слеменом, и скида их можда само кад себи свира... Изишле су гајде из моде, потиснула их тамбура и хармоника, чак и у сватовима... Ретко, врло ретко их чујем, али кад их чујем — гракне ми срце још и сад...

Дâ, да.., све је то тако, али настаје опет оно мучно питање: како да у такој прилици примим новац... како?.. Новац, новац!.. Новац-душогубац... то је народно искуство... Новац је средство за навођење на грех... у служби ђаволовој. „Не можете служити Богу и Мамону“... новцу и ђаволу... Та сâм Господ забрањује ученицима да га носе уза се... просјачким редовима на Западу не само да није дозвољено да га имају него ни да га се дотичу... Наш народ кад хоће да одагна ђавола баци му крајцару... Дâ... новац је саблазнио Јуду и навео га на издајство... Ја се, ево да ти кажем, снебивам, стидим се да примим и своју плату, оно што ми припада по закону (ох, људски закони!); све ми се чини, кад што примим, да сам учинио грех. И ја се журим, бежим, и све мислим да ће неко, као за крадљивцем, викнути за мном да новац вратим... То савест моја у

мени шапуће да за верске услуге, са духовну службу не могу и не смем примати материјалну награду... Ох, кад бих могао, као Павле апостол, непримати никакву помоћ од верних, него физичким трудом зарађивати хлеб свој!.. А могли бисмо, времена имамо доста и сувише!

Дâ... али не мисли тако грешни старац овај. Новац, по њему, има и сам по себи, независно од своје материјалне вредности, још и другу цену... Новац има и магичну моћ, он је мистерија: њим се дарује чедо у колевци, њим се испраћа самртник у раку, новцем се дарива светац у кивоту, њега вешају о икону Богомајке, новац се меће у чесницу... то је новац којим се нико не може користити већ се чува као светиња кроз нараштаје...

Шта да ја радим сад?.. Он друкчије верује — ја друкчије. Наше вере, осећања наша дошла су у сукоб, који би после требало некако решити...

Тешио сам старца и умиривао, давао му помало наде... па се онда растадох с њим.

Нисам дуго чекао, кад ме једног дана позваше да га причестим.

Старац није више седео испред куће него је лежао на последњем часу у свом кревету, узет, непомичан али при свести.

Кад ме виде, он учини један безуспешан покрет да се дигне... једна му се суза скотрља низ јагодице на јастук.

Код њега беху две бабе из комшилука и један старац. Рекох им да се уклоне. Кад остасмо сами, исповедих га и причестих... Он ме ухвати за руку, пољуби је и не пушташе је него ми је поче привлачити ближе јастуку... Шта он то сад ради, мислио сам, шта хоће?..

— Ту... ту... ту... — муцао је старац исколачивши очи као у великом страху — ту... ту... узми... неће нико видити...

Ја га нисам разумео... Помислих да бунца... моја рука коју ми је очајнички чврсто држао, клону... он ми је с муком подвуче под јастук и ја опипах некакав тврд, округао предмет у некаквој кесици... Раздрешим кесу — сребрна форинта!.. Ох!.. Сад не могу одбити, морам је примити.

— Хоћу, хоћу — рекох му тронутим гласом, грцајући од узбуђења — умири се чича Симо... узећу и... хвала!

— Тако.. тако... — осмехну се он благодарним, радосним, болним осмехом, пратећи ме сузним очима кад пођох к вратима да изађем из собе...

— Због чича Симо... уздај се у Бога! — рекох му с врата.

— Божја воља — одговори он... сад је добро,..

Ал' шта да ја сад радим с том несрећном форинтом... Зар да она буде цена крви праведне?.. Куда да је денем, како и на који начин да је се отресем?... Ја знам да бих старцу загорчао последње часове, да му нисам дао наде да ћу новац примити... Ја знам да Причест не би имала дејства, да би је он примио с огорчењем, ожалошћена срца, да нисам примио тај његов дар који је он мени, баш менио давно, давно наменио, рачунајући унапред да ће учинити велику радост и мени и себи кад ми га преда, и неизмерно се радовао томе тренутку...

Ја сам, дакле, новац примио, мислио сам онда, али ја га не могу и нећу ни на шта употребити: не могу га дати ни просјаку, ником га не могу дати да се њиме користи, јер је цена крви Господње; он, тај новац је вољом старчевом намењен мени, лично мени, па га ја сад не могу ником наметнути и на другог натоварити одговорност за злочин који сам учинио ја.,..

Старца сам после недељу дана сахранио. Сахрањен је и опремљен о општинском трошку: сандук од нерендеисаних дасака, грубо отесан крст од багрена; у кола која су га носила, упрегнут један коњ... ништа што би штрчало, одударало, било у противности са сиромаштвом у ком је старац живео и умро. Испратише га две задушне бабе и старац комшија — нико више. Јер где је стрвина тамо се и орлови купе... А овде није било даће...

Ти би да знаш, а и ја хоћу да знам шта је било с форинтом... Шапнућу ти на уво, да други не чује и не смеје ми се — она је још код мене, а желим — друго решење за одтерећење савести нисам нашао: желим да је са собом и у гроб понесем... То теби, синко,остављам да извршиш, да нико не види и не зна, кад ме, по пропису, будете опремали на блажени пут...

Али, гле, ни то решење није у стању да потпуно умири моју савест... Ја сам мистик, то видиш, па ти неће бити чудно кад ти кажем како се бојим да та форинта кад би је положио за темељ каквом фонду на добровољне цељи који би кроз стотине година нарастао на милионе, не би била благословена... Из проклетог семена проклето је и дрво и плод, и трнули би зуби онима који би кушали од њега... Но тога фонда свакако неће бити, јер ће семе његово бити закопано са мном... Али ево ти последња моја жеља: закопајте ме што дубље, да с временом какав плуг не изоре тај новац па да га некакав учен радозналац или неки музеј не узме да обогати своју нумизматичку збирку, јер ми се чини да би моја форинта прекинула

своје дубоко вековно ћутање и одала моју тајну, грех мој... Колико би страшних, болних, трагичних историја знале испричати те збирке старога новца кад би чудом неким проговориле, кад би свака пара и моната почела да прича своју биографију од ковнице до свога гроба, по урнама и ћуповима тамо испод земље!...

Можда је претерано све ово што ти ја казујем, можда је мој страх без основа, али — савест, она је глас Бога у човеку — слушај је... и — чувај се сребролубља..."

Милета Јакшић

Глад

У „Смуђу" весело. Прексиноћ био избор новога председника, а вечерас част... Ацо Шљивић, градитељ, звани Дунђер, пошто је претходно све конкуренте оборио под сто, како то строго налажу друштвена правила, остао је изабран. Од неког респекта према председнику, односно према седам његових искапљених литара „самотока", Милан Матијин тркнуо чак до Дрињаче и уловио повелику младицу. А младица је кадра да у свако доба унесе угодно расположење међу људе здравих желудаца.

Међутим, напољу лопара снег као да не мисли стати. Засуо јарке, закрчио улице, притиснуо куће као уочи судњег дана.

— Е, ово је за причу — јада се управник поште. Ако је и од Бога, превише је... Воз ни вечерас неће доћи а, може бити, ни сутра...

— Онда сам ја, господо моја, проп'о!.... вели један Бијељинац, трговац и гост. Присутни га зову Панићем.

— Пос'о, шта ли? — интересује се адвокат са дна стола.

— Рочиште, одговара упитани. Имам парницу. Не дођем ли сутра кући, губим преко сто хиљада. Лепо би се провео!

— Бога ми, шкакљиво — каже мајстор Томо преко залогаја.

— Да сам ја с вама — опет ће управник — ја не бих рескирао... Узео бих саонице код газде Милана... Код другога их не можете ни наћи....

— Е, ту се нећете провозати, дочекује онај адвокат са дна

стола. — Знам ја њега: не да он, море, ни Богу тамјана, а има, нећу вам слагати, бар пет сандука самих клина, покупљених по путовима и туђим тарабама... Жао је њему укресати своју шибицу, већ пали цигарету на туђој, а да вама да саоне... Осим... ако га како преварите....

Ту говорник прекиде, премести се до госта и упусти с њим у неки поверљив разговор.

*

Пошто је, сутрадан, разбио мамурлук, трговац Панић сврну у адвокатову канцеларију. Не би мало, па отуд изиђе с неким омотом под пазухом и крену, од све муке, газди Милану. Нађе га у радњи, за касом.

— Имао бих да ти саопштим нешто повјерљиво, — поче Панић после поздрава. Он Милана познаје још из војске. Оба су били аустријске „фељбабе", шверцовали дуван и за бушене и небушене дукате слали момке на одсуство. То их је прилично приближило и повезало, па један другоме говори „ти".

— Бујрум — вели газда Милан.

— Али, да ми се прво закунеш да ће ствар остати међу нама....

— Ама, не брини — љутну се газда Милан. — Је си л' чуо кад да риба проговори?

Панић се ђаволски насмеја, седе и, пошто се добро примаче газди Милану, настави:

— Чит'о си, ваљда, ту недавно у новинама како је неки мађарски гроф правио лажне паре, француске и америчке, да упропасти франак и долар....

— Јесам — прекиде га газда Милан. — Па, шта онда?

— Онда су га ухватили, затворили и осудили нешто мало, јер је, веле, радио к'о добар родољуб....

— И...? нестрпљиво ће газда Милан.

— И, да не дуљим, наглашава Панић, ја сам набавио машину за прављење мађарских новаца... Наш'о сам и човјека који ће их растурати, онога бирташа у Будиму што си ти, за време рата, ћосао с његовом Ержиком. А, ти би имао да финансираш подузеће с папиром. Ћар напола...

— А, ако нас ухвате? — оте се Милану из уста.

— Позваћемо се и ми на патриотизам. Осудиће нас месец, два, а послије, ко већи госо од нас...?

— Крупна ствар! — као брани се газда Милан, а овамо ужагрио очима као мачак на сланину.

— Крупна, одобрава Панић, али је и зарада крупна. Ту смо преко ноћ милионари! Не мораш ту кетити и чекати ко ће да уђе да пазари шибицу... А, замисли нешто, сви ће ти непријатељи поцркати од једа...!

— Е, би се Попић баилдис'о![1] — повлађује Милан.

— Него, има још једна ствар да се сврши. Крећући овамо, у хитњи ти заборавим један шараф, главни шараф, без кога се не може почети... А, железница не вози...

— Па, није Бијељина преко свијета! — одобровољио се, некуд, газда Милан. — Имају у мене саонице. Коњи к'о виле. А за подвоз ћемо се већ лако порефенати.

Сат касније, пошто је претходно „машина" склоњена на сигурно место, у касу газде Милана, у Милановој новој бунди и шубари, завађен у сицу као прави господин, са флашом Миланове препеке под ћебетом, смешкао се и задовољно трљао рукама трговац Панић, док су га звонца и прапорци на коњима уљуљкивали у слатки дремеж.

*

Четврти је већ дан откако се момак вратио са саонама, а без Панића. Поручио је, истина, да ће и он за дан-два овамо. Газда Милан иде као муха без главе. По неколико пута на дан откључава касу и проматра онај омот, а не да му се да га отвори. Ишчекује Панића. Редовно, пред вече затвори дућан нешто раније, па крене пешице пут Симина Хана, у сусрет Панићу. Ту седне крај Дујка и не пропусти ни једне саоне а да их добро не загледа. А, кад се почне хватати мрак, враћа се кући с једним разочарањем више... Ту му, опет, криви укућани. Децу разгони, са женом ретко коју да проговори. Приметили сви на њему неку велику промену, а нико не сме да га пита шта му је. Мало-мало, па се замисли или скочи, па као махнит хода горе-доле по соби и све нешто шапуће и одхукује. Већ га помало хвата и страх да није Панић, којом несрећом, ухваћен и затворен, па оде и он за њим. Или је, теши се опет, изгубио онај главни шараф, па отишао по њега у Мађарску.

Пети дан стање се погорша. Идући то јутро на посао, газди Милану се причини како се један детектив врзе око његове радње. Нешто га жигну у само срце. Да нису шта нањушили? За сваки случај, тога дана не отвори дућан. Исту ноћ не склопи ока, а сутрадан, неиспаван и очајан, прихвати за ракију.

---

1 Онесвестио.

Поче и сâм залазити у „Смуђ“. Али, ни ту не може да се умири. Све га нешта забацује у мисли.

— Доста је шале, вели у себи онај адвокат са дна стола, гледајући како газда Милан рађа Хасана. — Може човек учинити још и какву лудост, — па му опрезно приступа и као старом знанцу вели:

— Ти к'о да си мало слаб? Нешто си ублиједио...

— Па, јест, да, петља Милан, а и не гледа у адвоката.

— Прехлада, шта ли? — сеца га даље адвокат.

— У крстима — тужи се Милан.

— Ама, к'о да ти све козе нису на броју? — навађује адвокат.

— А, ви адвокати морате опет све да знате! Не буди примијећено, к'о на исповиједи!... обрецну се Милан.

— Ти к'о да се мало љутиш? — опет ће адвокат.

Милан не одговори ништа. Прогута само пљунку и поручи нови чокањ.

Кад момче спусти чокањ и остави их саме, адвокат поново пређе у напад.

— Зар ја, Милане, нисам код тебе толико вриједан, да ми се повјериш?.. А, ето, вршњаци смо неки и земљаци. И у школу смо скупа ишли, једне смо, да кажем и партије...

При помену партије Милан се мало трже. Партија му се, одједном, учини нечим што би му могло добро доћи. Али, ипак оста закопчан. Зна он адвоката. Изврда, измами реч, па те после туче параграфима по глави.

— Најпослије, кад баш нећеш да кажеш — попушта, тобоже адвокат, — нећу те више мучити! Знам, сваки човек има ствари о којима не жели да се говори.... Него, пређимо на друго. Знаш ли шта је ново? — Па, и не чекајући одговор, наставља:

— Свратим синоћ мало код жупана, кад зазвриа телефон. Јавља срески поглавар из Бијељине да је у Мађарској ухапшен онај Бијељинац Панић, знаш га зар добро, а под сумњом да прави лажне банке...

Милану стадоше очи, па ни не дише.

— Изгубио био неки шараф, па пош'о тамо, да га набави по нацрту... Тако се читава ствар и открила.

— Па-а-а? — нестрпљиво ће Милан.

— Како је, веле, прије тога био овдје, изгледа да има и ту саучесника... Чак се мисли да је и машина овдје негдје. Мађарски суд тражи темељите извиде. Полиција сад трага с ким је све

долазио у додир. Помињу се и нека крупна имена. Све наши, па жупан љут к'о рис. Упропастиће нам, вели, партију...

Милан пребледе.

— Теби к'о да није добро? — вели адвокат.

— Ама, и дроб ме нешто мучи, теби на здравље — шеврда Милан и приноси чокањ устима, да сакрије забуну.

Уто засвира сирена. Полете свет из кућа и локала. На улицама читаве групе. Промичу и ватрогасци. Гори, веле, ерарно сено. Полиција гони свет да иде гасити. Једни иду, други се извлаче како знају. Газда Милан искористи ову згоду и неосетљиво умаче адвокату пут своје магазе.

*

Бацивши још једном поглед за се и видевши да га нико не прати, газда Милан шмугну иза прве врбе и сакри се за њу. Ту мало одахну. Мирна површина воде, покривена местимице ледом, у коју се, начас, био загледао, као да повраћаше мир души његовој.

— Има Бога, мислио је у себи газда Милан. Не дâ он да прав здрав човек пропадне... Куд да се ја нађем с адвокатом и дознам унапријед за све? Има Бога...

— А, да ли си баш тако прав? — кори га неки други глас у њему. — Имаш двије куће, добро уведену радњу и готовине у свима мјесним банкама, а да дионице разних друштава и не рачунаш, па каква те то глад гонила, да с ђаволом тикве садиш? Да напакостиш, велиш, Попићу? Што? Кад ти је он нешто рђаво урадио? Видиш ли како си гадан?!

Да би прекинуо тај немили двобој своје унутрашњости, Милан приступи послу који га је овамо довео. Провиривши још једном иза дрвета да га ко не гледа, он опрезно извуче испод зимског капута један омот, и пре него ће га бацити у реку, по први пут откако је прележао у његовој благајни, стаде да га размотава. Разумљиво, обузе га неко силно нестрпљење, нека радозналост како мора да изгледа тај црни ђаво који му је ових дана загорчавао живот. А кад најзад попуцаше печати и покидаше се канафе, пред њим се указа један обичан зидни сат, најобичнији чалан, само са несразмерно тешким утезима...

— И треба ти тако — корио је Милана опет онај други глас у њему, док је он буљио у сат не верујући очима...

Радован Јовановић

*Живот и рад Т. Г. Масарика**

Томаш Масарик родио се 7. марта 1850. у Ходонину, у Моравској, као најстарији син Јозефа Масарика, угарског Словака, и Терезије Кропачкове, донекле понемчене моравске Словакиње. Отац му је био кочијаш на ћесарским имањима у Ходонину и околини, и ту је мали Томаш провео своје детињство и свршио немачку основну школу. Мати му је пре удадбе била служавка по господским кућама, па је тежила да и њена деца постану нешто више. Прво васпитање и велику побожност примио је М. од матере.

Масарикови утисци из детињства били су социјални: на једној страни је видео сиромашни словачки народ, а на другој страни господаре Немце. Зато је он прво осећао примитивни социјализам: бунио се против господе. Свакако да се и томе може приписати што је, касније, целога века био на страни слабијих и угњетаваних.

Будући да је добро учио, на савет школског надзорника и учитеља требао је постати учитељ. Кад је свршио дворазредну немачку реалку у Хоступечу, даду га родитељи на праксу код сеоског учитеља, али после два месеца побегне кући.

Родитељи сад одлуче да га даду на занат код браварског мајстора у Бечу где је мати некада служила. Масарик је тешко подносио ново стање; чезнуо је за школом, књигом и науком. Кад му је један од његових другова шегрта украо књиге, донесене из реалке, болестан од туге побегне кући. Родитељи, стидећи се због његова ево већ другога бегства, даду га одмах за ковачког шегрта у селу, али после кратког времена на савет бившег професора даду га за учитељског помоћника.

Ту је на њега имао огроман утицај кат. свештеник Сатора. Он је донекле пробудио у њему национални осећај а и верску сумњу, те је М. почео сумњати у учење кат. цркве. Давао му је књиге за читање и наговорио је родитеље Масарикове да га место у препарандију даду у гимназију. Тако је М. 1865. год., као дечко од 15 година, доспео у II разред немачке гимназије у Брну, где се издржавао поучавањем других ђака. Насрећу, постане домаћи учитељ код префекта полиције, где је био добро збринут а и друштвено је много добио. Сад се сав

---

* Реч у свечаној академији коју је у Н. Саду приредило Соколско друштво 9. марта о. г.

предао студијама. Читао је много, учио је језике: француски, руски и пољски. Због својих назора долазио је често у сукоб са директором и морао напустити гимназију у Брну.

У Бечу је М. почео студирати систематски по напред израђеном плану. Није више полагао важност на учење у школи, него је стално читао по библиотекама.

Још у гимназији је проживео роматично доба словенског одушевљавања и сањарења и, према тадашњем обичају, узео словенско име Властимил. Озбиљно је простудирао сву науку о Словенима. Матурирао је 1872., кад му је било 22 године.

Док је још у гимназији био, помишљао је да буде дипломата, али кад се уверио да је то позив за привилеговане класе, уписао се на филозофију у Бечу.

М. је још у гимназији добро познавао историју филозофије и некоје филозофе, и већ тада му се највећма свиђао грчки филозоф Платон. „Од филозофа — вели М. — највише је на мене утицао Платон, у првом реду својим интересовањем за веру, етику и политику, и том својом нарочитом складношћу теорије и праксе". Изабрао је, дакле, да студира Платона, и његови први радови, па и докторска теза су о Платону.

Необично много је радио на универзи. Старао се да што више научи, да се за живот наоружа, јер је већ тада схватио начело енглеског филозофа Бакона да је знање моћ.

Већ на универзи се живо интересирао за политику. О политици је написао и свој први рад под насловом „Теорија и пракса", у којем је изложио суштину политике и критиковао пасивну политику чешких посланика, који су се дали бирати а нису ишли у парламент. У политици је главно начело активност, довикивао им је.

Год. 1876. био је промовисан за доктора филозофије. После свршених студија одмах је помишљао на универзитетску катедру те, да би још употпунио своје знање, пошао је на даље студије и Лајпциг. Ту је поред филозофије студирао и теологију, нарочито протестантизам. Постао је члан филозофског друштва, где је држао предавање о самоубиству. Ову тему је доцније боље обрадио, и са тим радом се хабилитовао на универзи. После две године, 1881., издао је књигу на немачком „Самоубиство као честа социјална појава модерне цивилизације", којом је пред иностранством први пут стекао репутацију озбиљног научника.

Ово студирање у Лајпцигу било је за М. живот одлучно, јер

се ту упознао и верио са америчком студенткињом, својом доцнијом женом. То је била ретко образована жена. Сам М. овако описује своју жену: „Имала је одличну главу, бољу него ја; карактеристично је да је волела математику. Целога века је чезнула за тачним познавањем, али тиме није трпео код ње осећај. Била је дубоко побожна, била је одређена и постојана у политици и у питањима социјалним; њена истинитост и некомпромисност имале су велик васпитни утицај на мене. С њоме сам добио из протестантизма у свој живот оно најбоље: јединство вере и живота, верску практичност, веру за свакидашњицу. Цео наш брак је био сарадња. Помагала ми је у свим мојим политичким потхватима; све своје успехе имам њојзи захвалити". Већ је раније М. свесно тражио духовне утицаје француске, као протутежу немачким утицајима. Женидбом се још више приклонио француском духу, који је високо ценио, а сада је почео систематски студирати и енглеску, па и америчку литературу. Својим васпитањем постао је свесно Европејац и то западњак.

Год. 1879. хабилитовао се већ споменутим списом о самоубиству, као приватни доцент за филозофију на универзитету у Бечу. М. би радије био примио катедру социологије, али на немачким и аустријским универзитетима у то доба још није било такве катедре.

Већ одавна М. се није слагао са прописима и догмама кат. цркве. У протестантизму је видео виши и слободнији културни ниво, а у чешкој браћи, следбеницима Хусовим, видео је најлепшу традицију чешкога народа, којој се треба вратити, на коју треба надовезати. Студије протестантизма у Лајпцигу и утицај жене протестанткиње довршиле су процес, те је М. 31. септ. 1880. год. коначно иступио из кат. цркве и ступио у протестантску. Но доцније се ни са овом црквом није потпуно слагао, и њу је много критиковао, и, како каже, био је само њен мртав члан.

Год. 1882. био је позван за ванредног професора на новооснивану чешку универзу у Прагу. Није био нарочито одушевљен тим позивом, јер се бојао ситничарства тадањега Прага. Из преписке са пријатељима а и из новина је наслућивао да тамо владају нездраве прилике. Осећао је да га чека велика и тешка борба.

На универзитету у Прагу одржао је своје приступно предавање 16. окт. 1882. год. о Hume-овој скепси. Већ је овај увод

био значајан: осветљава скепсу енглеског филозофа и наглашава да је потребно властитим размишљањем, трезним разумом доћи до исправних назора.

Већ првим предавањима заинтересовао је своје слушаоце у највећој мери, тако да је сала увек била пуна. Будио је интересовање и својом појавом: леп, висок, елегантан, ведра чела и приступачан, какав је увек био.

У односу према студентима уводи сасвим нов метод. Своје ђаке изједначује са собом, односи се према њима као старији колега. Даје им осетити да и он учи од њих, и стално их позива: не верујте ми слепо, мислите сами! Сву своју околину приморава да мисли. Критикује и учи критиковати све, учи свему погледати на дно и не бојати се загледати истини у очи. Даје упутства студентима како да се припремају за живот. Каже им да ће најбоље послужити своме народу, ако се у првом реду добро спреме за свој позив, а поред тога да стекну и опште образовање. Наглашава им да треба морално живети и не лагати. Поред духа, да вежбају и тело. Сам им служи у томе добрим примером: вежба с њима у Соколу. Још и као посланик у Бечу вежбао је у Соколу. Са Тиршом је претресао соколску идеологију. Рачунао је увек да ће Соко бити сржу у евентуалној револуцији. Чим је избио рат, похитао је к старости Шајнеру, да се посаветује с њиме. У свом делу „Светска револуција" одаје Соколству највеће признање.

Одмах је осетио потребу за научним часописом, и већ 1883. год. оснива *Атенеум*, око којега је скупио све напредне елементе са универзе. Писање овог часописа, који је стално долазио са новим идејама, будило је велик отпор у конзервативним и романтичним круговима. Спремала се бура, док најзад није избила у велику борбу под именом Рукописне борбе.

Рукописи краљедворски и зеленогорски, као најстарији споменици чешке литературе, били су највећи понос и слава народа, и са гордошћу се показивало Немцима на те рукописе. Али чим су пронађени, изродила се сумња да су једноставни фалсификати.

Да би се тој сталној контроверзи учинио крај, М. је 1886. год. отвореним писмом, штампаним у *Атенеуму*, позвао професора Гебауера, најпризнатијега стручњака за чешки језик, да каже чисту, научну истину о тим рукописима, јер да у чешком народу неће донде бити праве науке и критике, док фалзификати не буду одстрањени. Поводом тога се развила борба, која

је годинама трајала, и цео народ поделила на два табора: браниоце и нападаче рукописа. Поводом те рукописне борбе М. је толико дошао у сукоб са целим народом, да је био проклет и искључен из народа, што му се после још двапут десило. Коначно је ипак победио, јер је доказано да су рукописи били лажни.

Год. 1886. преузео је са својим пријатељима политички лист „Час". Програм овога листа је био кратак: шибати и у духу М. поправљати чешки живот. Разуме се да је таким писањем прибавио себи још више непријатеља, али је М. говорио: много непријатеља, много части а истина надасве. Откако је преузео лист „Час", ширио се његов политички покрет, назван реалистички. Стога је са својим пријатељима Крамаржом и Кајцлом почео преговарати о сарадњи са политичким странкама и коначно ступио у младо-чешку странку, те на изборима 1891. год. буде први пут изабран за посланика.

У парламенту, у Бечу, одмах је избио на површину: својим промишљеним, одважним и иницијативним говорима стекао је поштовање свију народности Аустрије.

Први пут се заузима за Југословене 1892. г. Као посланик пропутовао је целу Босну и накупио толико материјала против окупаторских власти, да је министар Калаи имао тешке муке од критике М. Већ тада је рекао да окупацију и њене последице сматра као највећи проблем Аустријске политике. Услед његових говора назвали су га Немци велеиздајником, али тада је први пут цео Чешки народ стајао за овим велеиздајником. Год. 1887. први пут је отишао у Русију и посетио Толстоја. Покушао је да га схвати, али се никако није могао с њиме сложити. Идуће године га је поново посетио. Расправљали су о начелу непротивљења злу, које је Толстој конзеквентно заступао, док је М. бранио свој назор: да човек мора имати права да се против насиља брани чак и железом.

Год. 1893. дао је оставку на посланички мандат, јер се није слагао са политиком младочешке странке. Била је права срећа за народ што се М. вратио у Праг, јер сад наступа период његова најплодоноснијег рада. Основао је нов научни лист „Наше доба", и у овој деценији је написао своја велика дела: Чешко питање, Јан Хус, Наша данашња криза, Карел Хавличек, Социјално питање, која су била, па и сада су, право јеванђеље за цео народ, јер је у њима садржан цео живот народа. Књигом „Социјално питање" побудио је велико интересовање и у ино-

странству. Ту је критиковао Маркса и покушао је радничким политичарима доказати да Марксова начела не могу донети оно блаженство које они очекују. М. је своје социјално кредо изложио у овој формули: увек са радником, често са социјализмом, ретко са комунизмом.

М. је у Прагу скупљао око себе и студенте Словаке, и много је утицао на њих. Сваке године преко лета одлазио је на одмор у Словачку, да би, како сам каже, успешније радио за чехословачко зближење и уједињење. И у словачкој јавности је његовим утицајем дошло до борбе између старе генерације чији је идејни вођа био велики словачки књижевник, Хурбан-Вајански, и младе генерације, присталицâ М., који су према своме листу „Хласу" названи хласистима. Недавно је бивши чехословачки министар просвете, Словак Д-р Штефанек тврдио да је тешко замислити да би се створила Чехословачка Република без овога хласистичког покрета међу Словацима.

Великог уплива је имао М. и на југословенске студенте који су студирали у Прагу.

У томе је дошла и друга велика афера, Хилснерова, у којој је М. опет заратио са целим народом, јер је устао против заблуде и веровања да Јевреји употребљавају хришћанску крв за своје црквене обреде. На нападе је одговорио: „Нисам устао у одбрану Јевреја, јер су они сами довољно вешти да се одбране, него браним Хришћане, свој народ, од страшног веровања у ритуална убиства". И овим процесом против Хилснера, као и истовременим Драјфусовим процесом у Француској, забавила се цела светска штампа. Карактеристично је да у исто доба устају два велика духа, Масарик у Чешкој, а Клемансо у Француској, да очисте свој народ од заблуда, да би га после у светском рату, очишћен и препорођен, довели до победе.

Год. 1900. основао је своју политичку странку, реалистичку, у којој је проповедао: „Наше задаће можемо остварити само ситним политичким радом. Полажимо важност на економске и социјалне темеље политичке снаге; да бисмо волели свој народ, није потребно мрзити туђ; поуздајмо се само у властиту снагу и не чекајмо помоћ споља, итд." Али најважније је било то што је унео у народ сасвим ново начело: да народ има природно право на ослобођење, поред историјског, које су заступале остале политичке странке.

Након оваке политичке припреме, на изборима 1907. год. био је поново изабран за посланика. Тако је М. и други пут

доспео у парламент, у којем је остао све до Рата, јер је и на изборима 1911. г. изабран.

М. заузима све шири круг делатности, те је већ израстао из уских чешких граница и постаје светском личношћу. Год. 1902. добио је позив од Чикашке универзе да одржи неколико предавања о своме народу. Год. 1907. поново је путовао по Америци. Чувени амерички проф. Хендерсон, кад је саслушао предавања Масарика, изјавио је: „Чешка мора да је велика земља кад може да даде овако великог човека".

Год. 1909. избила је највећа политичка афера која је већ уско везана са светским ратом, а у којој је М. играо врло важну улогу. То је анексија Босне и Херцеговине, те југословенски велеиздајнички процеси, које је Аустрија пред светском јавношћу оправдавала лажним документима. М. је посумњао у исправност тих докумената те је ради личних информација неколико пута путовао у Загреб и у Београд и обишао је цео словенски југ. Кад се уверио о лажности докумената, тражио је да се документи предложе парламенту, те да се Загребачки процес обустави. Кад је у парламенту са предлогом био одбијен, бацио се на самог иницијатора ове афере, грофа Ерентала. Непобитним доказима уверио је светску јавност да је Ерентал фалзификовао и лагао, те се овај моћни министар, који је хтео управљати целом Европом, под теретом ових доказа морао повући. Поводом ове афере издао је М. две књиге: „Аустријска спољна политика и дипломатија", и „Васић-Форгач-Ерентал".

Шездесетогодишњица М. год. 1910. била је већ слављена не само међу Чехословацима, него и међу Југословенима. На лепе поздраве одговорио је тада М. у шали: „Све што сам досад урадио било је само увод. Хоћу да живим 80 година, а оно главно ће тек доћи." И заиста је дошло!

Те године је и по трећи пут отишио у Русију ка Толстоју, да у директном разговору с њиме разјасни себи неке руске ствари. Год. 1913. издао је две свеске свога највећега дела „Русија и Европа", док је трећа свеска о Достојевском остала још у рукопису. Ова му је књига на Западу донела велику репутацију. У њој је резултат 30-годишњих студија литературе, филозофије и револуционарних покрета великог руског народа, који је Масарика одмалена привлачио. Први и врло оштар критичар овога дела био је доцније диктатор Русије, Лав Троцкиј. Год. 1912. избијају Балкански ратови. М. је отишао у Београд, да види одушевљење српског народа. Био је ганут тим одушевљењем.

Проблем револуције занимао је М. стално, од првог политичког иступања па све до светског рата, и отворено признаје да је желео да га та горка чаша мимоиђе. Још и 1912. год. у у Пешти, у делегацијама, говорио је: „Симпатишем са хришћанским народима Балкана, али сам одлучно за политику мира; не могу да зимислим да би Аустрија својим уплитањем могла проузроковати светски рат. Ја презирем рат и у интересу човечанства желим светски мир.“

Наслућивао је светски рат, и зато је отишао поново у Београд и понудио се Пашићу за посредника, ако би хтео нешто поверљиво да поручи Бертхолду, што је Пашић и примио те предложио Аустрији велике српске уступке, ако пристане на српско пристаниште на Јадрану. Али Аустрија је већ тада хтела рат, и ова интервенција се свршила без успеха.

Своме народу је стално показивао пример мале Србије, која се није бојала велике Аустрије. Очајно је питао свој народ: јесмо ли спремни на све?

Тешко је било Масарику од доследнога пацифисте променити се у ратника. Испочетка је и он, као и Палацки некад, веровао да ће се Аустрија одржати, и за то је свом душом радио за мир између Чеха и Немаца. Тражио је само унутрашње реформе. После анексије Босне, Југословенских процеса и Балканских ратова, престао је веровати у Аустрију. Да би Словени за случај рата били сви на једној страни, спремао се подузети кораке за измирење Срба и Бугара.

Усред домаћих борби и полемисања са некадашњим пријатељима и једномишљеницима, услед којих је М. и по трећи пут био искључен из народа, букнуо је светски рат.

Рат га је затекао у Немачкој, где је био са породицом на летовању, и пошто због мобилизације није могао одмах путовати, имао је прилике да се увери колико је Немачка била спремна за рат.

Вративши се кући, приметио је у народу негодовање и нерасположење да ратује за Аустрију. Пунили су се затвори, почела су стрељања. Стидео се што посланици ништа не предузимају, док сам народ даје отпор, почиње револуцију. Ово му је дало подстрека да се одлучи на дело, на борбу. Од мирнога пацифисте постепено се мењао у борца Жишку. Хладно је одмерио снаге на једној и другој страни, и дошао до закључка да Аустрија мора изгубити рат. Окупио је око себе добро одабране пријатеље, т. зв. Мафију, и саветовао се с њима шта да

се ради. Тада је већ био одлучан и говорио је: „Ма како да испадне рат, морамо почети са револуцијом“. Одмах у почетку рата понудио му се за сарадника млади доцент Д-р Бенеш.

Да би се информисао како ствари стоје код Савезника, двапут је ишао у Холандију, и у Ротердаму је имао тајни састанак са Сетоном Ватсоном, и предао му је први меморандум за савезничке владе, да би их упозорио да Чехословаци желе нову поделу Европе. Пошао је још и у Италију, да испита како ће се она одлучити, али је намеравао да се врати кући, све добро да припреми, и тек онда коначно да оде у иностранство. У Риму се прво састајао са југословенским политичарима, и то кришом, ноћу, код српског посланика Љубе Михајловића. За цело време Рата одржавао је свуда најтешње везе са Југословенима, јер је чехословачко и југословенско питање сматрао истоветним; никада га није делио. Често је путовао са српским пасошем.

Ступио је у везу и са руским дипломатама, и преко њих је послао меморандум за руску владу.

Да би довршио своја посматрања, из Италије је отишао у Швајцарску, која је за време Рата била стециште свих емиграната, политичара, финансијера и шпиона. Аустријска влада је на основу информација посланика у Риму издала наређење да се М. на граници ухапси. Стога је јављено М. да се не враћа. Сигурности ради отишао је и Бенеш у Швајцарску, да му то саопшти. Са Бенешом се договорио о даљем раду, тражио је да му дођу у помоћ политичари и журналисте. Показивао је како има много Југословена у иностранству, и љутио се што за њим не долазе Чехословаци. Али је после увидео да је то била права срећа, јер је са оно мало помагача у иностранству радио све сагласно, увек је међу њима у свему био tacitus consensus, док су код Југословена били заступљени сви смерови, те се око сваке ствари морале водити дебате и борбе.

Јула месеца 1915. год. требао је Чехословачки народ да слави 500-годишњицу Хусову. Како то, услед рата, код куће није било могуће, прославио је М. у иностранству. У Женеви, родном месту Русо-а, на Хусовој прослави 6. јула објавио је рат Аустрији. Аустрија је одговорила по своме: оптужила је М. због велеиздаје, ћерку му затворила, и похапсила вође народа: Крамаржа, Шајнера, Рашина итд. Бенешу је успело да у последњем моменту побегне у Швајцарску и да понесе са собом тражени пристанак политичара на М. акцију.

Год 1915. септембра прешао је М. са Бенешом у Париз. У француске кругове увео је Масарика и Бенеша млади словачки научник, астроном Д-р Штефаник, који је већ дуже времена живео у Паризу. Д-р Штефаник је доцније поред М. играо најважнију улогу у ослободилачкој акцији. Он је омогућио М. и пријем код тадашњег француског министра председника Бријана. Овај састанак је био један од најзначајнијих, јер је Масарику успело задобити овог одличног политичара за пријатеља чехословачке ствари, што је он остао до данас.

Ту, у Паризу, основао је М. Народно веће, коме је био председник. Вођење послова у Паризу предао је Бенешу, а сам је отишао у Лондон, јер је осећао да је тамо најпотребније радити, да би се савезнички политичари уверили да је потребно потпуно разбити Аустрију и на њеним рушевинама основати народне државе.

У Лондону је М. именован за професора универзитета на новооснованој катедри словенских студија, где је 15. окт. 1915. год. имао приступно предавање „О проблему малих народа у данашњој кризи". У овом предавању, на коме је био заступљен председник владе, а у присуству најугледнијих политичара, доказивао је М. да циљ рата мора бити ослобођење свих народа.

Највећа заслуга М. је баш у томе што је Савезницима дао образложен програм и циљ рата, јер га донде нису имали.

Непрестано је доказивао Савезницима опасност од пангерманизма, коме је био циљ загосподарити светом. Показивао је у правој боји филозофију пангерманизма и његове лозинке: Drang nach Osten, линија Берлин-Багдад и право песнице. Тврдио је да пангерманизам намерно и систематски шири мржњу према суседним народима, нарочито према Словенима. Немачка да је носилац пангерманских идеја, а Аустрија је само мост преко којега их Немачка спроваћа. Зато да треба раскомадати Аустрију, а тиме ће ослабити Немачка.

У интересу трајнога мира проповедао је рат до потпуне победе, јер да се само тако могу остварити хумани циљеви које је предлагао.

Доцније је цео овај свој пропагандистички програм обрадио систематски и издао књигу под насловом: „Нова Европа, становиште Словенско".

Већ одавна су га звали у Русију, али никако није доспео да оде. После прве револуције, нашао је М. као најзгоднији моменат за одлазак, тим више што га је и Петроградски уни-

верзитет звао да држи предавања. Тако је 15. маја 1917. год. доспео и по четврти пут у Русију. Намеравао је остати само шест недеља, али услед сталних револуција морао се тамо задржати читаву годину дана.

Радио је нарочито на томе да добије пристанак да чехословачке легије које су донде биле у саставу руске војске и под руском врховном командом, образују самосталну војску, која би била подвргнута директно Народном већу. Ово је био један од најтежих проблема. Знао је М. да ће се легије, ако остану у саставу руске војске, морати борити против руског народа, а он је хтео да легије по сваку цену остану неутралне; нека Руски народ своје спорове сам реши. Не мешати се у руске ствари, то је било његово упутство. Кад му је то успело, радио је на томе да се војска преко Сибира пребаци у Француску, да би активно могла учествовати у борби. Војска му је веровала неограничено, јер је видела да је добро води.

Сви смо очекивали спас од Русије. М. је критиковао то претерано поуздавање у Русију и очекивање спаса споља. На основу својих дугогодишњих студија познавао је нездраве прилике у Русији, и давно је очекивао револуцију. Зато се одмах у почетку бацио на Запад, јер је знао да ће се тамо одлучити о нашој судбини.

Год. 1918., 7. марта, баш на свој рођендан, као 68-годишњи старац, кренуо је даље на пут око света, за ослобођење свога народа. Одмах са границе Јапана послао је Вилсону меморандум, у коме је изложио прилике у Русији.

Преостао му је још последњи, најтежи задатак: да увери америчку владу и председника Вилсона да је потребно Аустрију потпуно разбити, и да није могуће проблем решити федерализацијом, како је то америчка и енглеска влада намеравала.

М. је већ одавна с планом опседао Вилсона и његову Белу кућу као неку тврђаву. Имао је у Америци неколико пријатеља блиских Вилсону, те је преко њих утицао на њега.

Чехословаци у Чикагу припремили су М. царски дочек. На улицама Чикага дочекало је свога вођу око 200.000 људи.

Пре пријема код Вилсона, путем штампе информише јавно мишљење америчко о заплетеним приликама у Европи и о потреби ослобођења малих народа. Није се ограничио само на свој народ, него је за све тражио ослобођење. Зато је у знак признања био изабран за председника Средњоевропске демократске уније, у којој су били заступљени сви средњоевропски народи.

У Питсбургу 30. маја 1918. год. потписао је М. споразум са представницима америчких Словака по којем ће и Словачка припадати Чехословачкој републици. Овде у Америци је уговорио М. и присаједињење Поткарпатске Русије.

Тек кад је потпуно придобио Вилсонову околину за разбијање Аустрије, и наше потпуно ослобођење, отишао је к самоме Вилсону. Био је примљен 19. јуна 1918. год. Изложио му је све што је сматрао за потребно, да би га придобио за потпуно ослобођење и да добије помоћ за легионаре у Сибиру. Успео је у оба правца. Већ 28. јуна 1918. год. изјавио је министар иностраних дела Лансинг на адресу Аустрије: да Америка сада већ тражи потпуно ослобођење словенских народа, а Вилсон је од свог личног кредита одобрио 7 милиона долара за опрему легионара и послао један одред америчке војске у помоћ.

Аустријски цар Карло понудио је сепаратан мир и замолио Вилсона за посредника. Пре но што је Вилсон дао свој одговор, да би њега и савезнике ставио пред свршен чин, М. је образовао привремену чехословачку владу, којој је он, поред председништва републике, био председник и министар финансија, Бенеш министар унутрашњих и иностраних послова, а Штефаник министар војни, те акредитовао прве посланике код савезничних влада. Уједно је спремао нарочиту декларацију о самосталности Чехословачке Републике, коју је после велике припреме, 18. окт. 1918. год. предао Вилсону. Још истог дана је на Белој кући била истакнута чешка застава у знак потпуног признања самосталности Чехословачке Републике, а Аустрији је одговорено да више нема права говорити уиме Чехословака и Југословена, пошто они већ сами управљају својим пословима. Тадашњи аустријски министар спољних послова, гроф Андраши, одговорио је да се слаже са Вилсоновим назором. О овој Андрашијевој ноти сазнало се у Прагу 28. октобра 1918. год., и то је схваћено као потпуна капитулација Аустрије, те је још истог дана и код куће прокламована самосталност.

Чим се састао парламенат у Прагу, М. је једногласно изабран за председника Чехословачке Републике, тако да се из Америке већ враћао кући са свима почастима шефа државе. Када су га упитали како се осећа као председник републике, одговорио је: „Осећам велику одговорност. Захвалан народ, то је велика ствар.“

На путу се зауставио још у Лондону и Паризу. Све што смо досада радили — рекао је Бенешу у Паризу — била је играчка

спрам онога што нас чека. Победили смо, али онај прави рад за који ће требати највише снаге и јунаштва, почиње тек сада. Проблем је био победити али ће још већи проблем бити сачувати за будућност резултате победе."

Из Париза је отишао у Падову, где га је очекивао талијански краљ, а оданде се упутио према Чехословачкој граници, коју је прешао 20. децембра 1918. год.

После пуне четири године изгнанства, са краљевском помпом враћао се кући син ћесарскога слуге, да заседне у некадашње дворе чешких краљева; док је последњи Хабзбурговац морао кришом побећи из земље, да би избегао гнев народа. Правда је победила!

Дочек у Прагу не да се описати. Такога славља и одушевљења Праг још никада није доживео.

Са станице се одмах одвезао у парламенат, где је положио завет да ће чувати законе.

Сутрадан је М. позвао себи делегације и пред њима изрекао прву председничку посланицу, у којој је реферисао о досадашњем раду и дао програм за будућност.

И доцније, приликом сваког важнијег догађаја, слао је М. своме народу посланице, пуне филозофских мисли, практичних поука и упутстава, које су свагда изазивале дубок утисак и потицале свакога на размишљање. На њему се остварио идеал његова љубимца Платона: да државом треба да управљају филозофи.

За ових 10 година од ослобођења, имао је М. великих тешкоћа око сређивања прилика у земљи. Појавио се и непријатан спор око тога ко има већих заслуга за ослобођење: да ли они код куће што су били, или они у иностранству, ма да је М. увек пазио на то да револуција споља иде упоредо и у сагласности са револуцијом код куће. Све је то М. пребродио, и Чехословачка држава данас његовом заслугом спада међу најсређеније државе Европе, са великим кредитом у иностранству. Док су сви остали политичари из светскога рата нестали са позорнице, М. се још увек држи на кормилу своје државе. За њега је у устав унесена одредба да може бити доживотно биран за председника републике, а сада је донесен специјалан закон којим се изриче да је заслужан за државу.

Безусловно је највећег успеха имао М. као политичар. Али он је политику сматрао науком и уметношћу, и зато се научно и спремио за њу. Животописац Наполеона, Линколна, Бизмарка

и других, познати немачки писац Емил Лудвиг из пунога уверења рекао је да је М. најмудрији од свих државника које је у Европи познао. Кад су, пак, Бернарда Шоа, славнога енглескога писца, упитали ко би по његову мишљењу могао бити председник Сједињених Европских Држава за случај да успе паневропски покрет, одговорио је: „Знам само једнога, а то је Масарик".

М. није поставио никакав филозофски систем, нити нов правац у филозофији, а није му то ни била намера. Из науке и филозофије извадио је и скупио оно најбоље, па је то онда практично примењивао код свога народа и у својој околини. М. је увек тражио да из филозофије извуче неке практичне користи, тражио је решење практичних животних питања.

У чему лежи тајна М. успеха? Сам М. овако образлаже: „Никада без позива не иступати јавно, никада не хтети бити први. Знао сам да у животу треба бити стрпљив и издржљив. Темељ мудрости и животне филозофије је: морал у свему, љубав према свима и истина надасве."

Кључ тајне је у његовој љубави према истини. Хус је поставио гесло: тражи истину, слушај истину, учи се истини, љуби истину, говори истину, држи истину, брани истину све до смрти. Ово гесло Хусово је М. у себе усисао и према њему се са верским фанатизмом целога века управљао. Ради истине је стајао у борби готово са целим својим народом у Рукописној борби и у Хилснеровој афери; истину је бранио и када је штитио Југословене, а истину је тражио и онда када је у Женеви на Хусовој прослави огласио рат Аустрији.

Само тако је схватљива она његова снага да стане насупрот целоме своме народу, и на мегдан тада још моћној Аустрији.

Својом филозофском и политичком спремом био је управо предестиниран да изведе ослобођење свога народа. Пореклом Словак, родом Мораван а васпитањем Чех, удубао се у историју чехословачког народа, и од свакога великога претка, реформатора народног, примио је оно најбоље: Хусову непопустљиву страст за истину, Жишкино јунаштво у борби за истину, братску доброту Хелчицкога у духу истине, љубав за народ Коменског, настојања Добровског за научним темељима у свему, Хавличкову отворену реч и оштро перо, и Палацкога величанствено обухватање целога народа у прошлости и садашњости.

Палацки је у својој историји Чешкога народа написао „Кад год смо побеђивали, дешавало се то увек више душевном над-

моћношћу него физичком снагом, а кад год смо подлегали, узрок је био недостатак духовне делатности, моралне честитости и одважности". А опет на другом месту вели: „Хусово доба је најславније, јер је тада чешки народ душевном културом предњачио пред свим народима Европе."

М. је дакле настојао да подигне код свога народа духовну снагу и надмоћност, да би тако могао надовезати и наставити своју најбољу традицију.

За нас Словене, његов је највећи значај у томе што нас је лечио од оног словенског сањарења, од оне пасивности, и натерао нас да све ствари гледамо реално. Не препуштати се судбини него прионути па радити; не очекивати спас споља, не оптерећавати другога, него уздати се само у себе, каже нам често. Сваки словенски народ нека се узда само у себе; претерано очекивање туђе помоћи ослабљује. Водећа идеја наше узајамности мора бити љубав: љубав према слободи у свима правцима, слобода свима; не у негацији туђега народа, него у позитивном раду и деловању свога народа треба гледати будућност, каже нам опет на другим местима. А на крају довикује: не дати се! Дакле, не дајмо се и држимо се оне његове: морал у свему, љубав према свима, а истина надасве!

Д-р Јан Булик

Масарик филозоф

У оној непрегледној бујици списа, чланака и брошира о Масарику што је кроз последњи децениј, а нарочито сада уз осамдесетогодишњицу живота, преплавила средњу Европу, читамо често: како је Масарик не само политичар и државник „него и филозоф", како је написао „мноштво научних и филозофских дела", „обрадио многа подручја филозофије" и слично.

Сви они који овако пишу, и поред најбољих намера и најискренијих одушевљавања, одају ипак јасно да нису осетили праву битност Масарикове личности, или да ни један Масариков спис не познају темељито. Читава та фразеологија нема ништа заједничко са Масариком; Масарик није ништа „обрађивао", никада није ишао за тим да само напише неколико научних и филозофских дела, а најмање је Масарик неки „такођер и филозоф".

Масарик је у ūрвом реду филозоф. Све остало, па и његов данашњи рад као председника Чехословачке Републике, само је функција и израз његове осебујне филозофске личности. Из те личности извире његова политичка и државничка величина. Само филозоф Масарик даје кључ разумевања за социолога, државника и политичара Масарика.

Масарик је пре свега редак историјски пример хармонизације личности. Она чудесна енергија којом је он дао обележје целој једној епохи, не само у Чешкој, већ и у целој средњој Европи, схватљива је једино оним неверојатним хармонизовањем свих душевних снага које је Масарик пре свега у својој личности извео. Има филозофирања које затвара личност од света акције, спутава је, и у унутрашњим сукобима веже и исцрпљује. Али има и филозофирања које у једном смеру координира и ослобађа снаге. Таковој личности отвара се свет. Масарик представља једну такову велику личност.

На целој појави Масарика огледа се она основна психолошка истина да у свакој мисли, у свакој душевној слици има покретне снаге и импулза. Мисао и акција остала је у Масарика у својој првој органској целовитости. Али амплитуде његове душевне ритмике велике су: он изграђује дугим и напорним радом цели један срећени свет мисли, да би после могао на томе свету развити један цели свет акције. Што је човек и које му је најдубље биће и одређење? Што је наука и што вреди? Што може филозофија и како се односи према религији? О тим питањима полаже Масарик себи опрезно рачуна, ради и истражује, критикује и испоређује — да би на крају сва та средства и резултате по могућности међусобно акордирао и енергију мисли превео у енергију акције.

Човек и живот људски, индивидуални и социјални, садашњи, прошли и будући, то је циљ свих дуготрајних истраживања Масариковых. Све је он ревидирао, претражио и испитао. Науку, историју филозофије, живот и борбу народâ. Треба наћи и динамички одредити садржај живота. Што треба да чиним као човек, као Европејац, као Словенин и као Чех? — Где служи позитивистичка метода, он је њоме овладао посвема; где треба осећањем и интуицијом уживети се у тоталитет света, он се удубао и у те сфере. Позитивист и религиозни мистик, Масарик ипак осећа, где треба, и функционалну појединост ових сфера. У науци позитивист, у религији и метафизици мистик.

Човек је главни и готово једини објекат Масарикова фило-

зофског интересовања. У својој „конкретној логици", Праг 1885., немачко издање Versuch einer konkreten Logik — Wien 1887. (овде је употребљено ово друго, дефинитивно издање) даје Масарик један поглед на човека који се иначе не налази у компендијима логике. Човек у своме најдубљем бићу није рационалан већ осећајан: „Омеђеност ума људскога показује се у томе што смо осећањима, тежњама те врло различитим слепим силама тако подвргнути, да се морамо придружити томе мишљењу да чуство и воља дају човеку његов прави значај. Чини ми се да је интензивност и квантитет умне делатности слабији од интензитета и квалитета разних чувстава и тежња... те је коначно разум осећањима и тежњама више подвргнут него осећања и тежње разуму". (Versuch, стр. 7.). Човек јесте умно биће, али није само биће ума. Уза све то Масарик тера мистику из науке. Наука ради емпиријски и логички, митос и религија искључени су из сфера науке; ту је Масарик позитивиста. Француска и енглеска филозофска школа учинила је код Масарика своје, али га није превладала. Научни рационализам долази у њега до своје пуне цене, али даље не. Масарик не прецењује науку по узору позитивистичких фанатика. Наука одговара само једном делу људскога бића, сналажењу у околици животној, као инструменат живота и борбе, и као метода чисто теоретскога сазнања. Али наука не може да одговори на *последња питања*. Па ипак, та последња питања јављају се и намећу неотклоњивом силом, у форми осећања и слутњи. Ту је минус науке. У познатом свом делу *Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation* указује Масарик на *неудовољени* религиозни и метафизички остатак у људској души. Наука и умно сазнање не даје све. Модерни европски човек осећајно је неудовољен. И тако долази до тога да је за позитивисту Масарика, поред свих позитивних наука, одлучна метафизичка и религиозна интуиција — *онде где треба последња реч о свету и животу*.

Масарик је сам истраживач у једном подручју науке, у социологији. Социологија је најјача његова научна домена. Осим „Самоубиства као социјалног појава" Масарик је дао још мноштво социолошких дела, расправа и предавања, па ипак етички филозоф Масарик не може да заокружи своју мисаону зграду без метафизике и религије. Као какав средњевековни мистик, он нам приповеда како у извесним моментима осећа присутност Божанства. „Вера је живот sub specie aeternitatis, свест о нашем односу према свету... Религиозност је централна и основна сила

живота" каже Масарик у спису „V boji o náboženstvi", (1904). Религија се науком и филозофијом не може надоместити. Не, додуше, вера у смислу неког вулгарног „религиозног алкохолизма" и протурационализма, већ вера као свест о тоталитету света и живота. Та вера потребна је души човечјој као ваздух за дисање.

Етика на социолошкој подлози, то је права домена Масарика као филозофа. Сви проблеми у последњој су линији *етички проблеми:* и социјално, и национално, и културно, и религиозно питање. Ни политика као наука и вештина не испада из оквира етике.

Идеја хуманитета је централна идеја читаве етичке и социјалне филозофије Масарикове. Садржај те идеје не даје Масарик ни у каквом конструисаном систему индукција и дедукција. Он га показује најрадије на конкретним социјалним и политичким случајевима, затим у разним културно-историјским сликама о позитивним узорима човечанства и чешке прошлости.

Хуманитет је принцип осећања али и принцип рада и борбе. Хришћанска наука „Не чини другоме што нећеш да други теби чини!" остала је основном науком и Масарикове хумане етике (Ideály humanitní několik kapitol, Praha 1919.) Љубав, жива делотворна љубав, осећање свељудског братства, ту је извор људске етичности. Христ је велики пример и узор човечанске љубави; хришћанство је етички дубока религија. Дотле иде Масарик са хришћанством, али даље не. Хришћанска наука не даје и последњу реч хуманитета. Хришћанство је одвише пасивно, да би могло бити једином подлогом *активног хуманитета.* А управо тај активни хуманитет тражи Масарик, позитиван, без сентименталности и пасивног романтичног сањарења. Још мање личи Масарикову хуманитету Толстојева коректура хришћанства: „Не опири се злу!" Напротив, хуманитет захтева делотворност и борбеност, неуморно опирање сваком злу, у друштвеном, верском, васпитном, политичком, уопште у сваком подручју. Тај хуманитет значи и борбу против слабости и пасивности, половичности, лажи и хипокризије. Већ по томе значи и борбу за слободу и достојанство човечје... Говорећи о свом чешком народу, недостојно заробљеном и пониженом, Масарик нарочито истиче да мали народи најчешће доживљују неправде и злоставе. И баш зато, такав народ треба да истиче идеју праведности и хуманости, и то отвореним, борбеним начином. У тој борби за правду и хуманост мора сваки појединци да буде све-

сна јединка; пасивних „добричина“ не треба. Хус, Коменскиј, Палацки, Хавличек јесу учитељи тога енергичног, а не млаког сентименталног хуманитета. У посебним студијама о тим представницима чешке историје, Масарик је идеју хуманитета приказао и као једину етичку садржину *националне идеје.*

У политици заступао је Масарик доследну етичност. Нема двојаког морала, „малог“ и „великог“, приватног и јавног. С највећом одвратношћу он одбија језуитску науку двоструке истине и двоструке етике.

Ни романтична лаж није допуштена у чистом национализму делотворног хуманитета. Гласовити Масариков политички реализам у ствари је само конзеквенција из основног става према национализму и социјализму као етичким питањима. Позната Масарикова борба против краљевдворског и зеленогорскога рукописа-фалзификата само потврђује колико је он био дубоко органички прожет својом етичком филозофијом. Уиме те своје етике национализма ишао је против струје, пуштао је да га улица називље „издајником“ чешких историјских идеала, „плаћеником“ и т. д. Па ипак, на крају, његова победа била је, баш због тога, пуна и дефинтивна. Великом концепцијом и изграђеном својом филозофском личности Масарик се високо издигао изнад обичних ситних политичара „из дана у дан“. Није чудо што се међу њима нашло толико противника Масарикових.

Утисак целине остаје тај да Масарик никада није био теоретски, школски филозоф. Сама наука и филозофија никада му није била једини циљ. *Циљ је човек и дизање људског живота у више, специфично* хумане, облике. Отуда и његова филозофска борба против алкохолизма, многоженства, национализма мржње, антисемитизма.

У филозофији никад није ишао за оргиналношћу по сваку цену. Примао је туђе, критиковао и асимиловао на свој индивидуалан начин. Масарик не спада међу велике оригиналне мислиоце, која су целу своју животну енергију иживели за изградњу једног филозофског система. Активни живот његов није дозвољавао да многе своје филозофске идеје до краја изради и међусобно повеже. Много тога морало је остати у стадији скице. Па ипак, потез величине не може му се као филозофу, у ужем смислу те речи, одрећи. Само што та величина није у некој посебној филозофској тековини већ у *целини оне личности* која, ношена осећањем, развија мисаону и социјалну активност упо-

редо, једне целине како се она ретко кад нашла у читавој историји филозофије и културе људске.

Влад. Дворниковић

Наш исељенички проблем

Ђе је зрно клицу заметнуло
Онђе нека и плодом почине
Његош

Исељавање слаби снагу државе и расе. Данас емигрирање значи више него икад селекцију најздравијих и најјачих, јер еугенизам је конститутивни елеменат емиграционе политике данашњих земаља усељења. Са усељеницима нам одлази из земље најбоља снага у најлепшим годинама живота и здравља. Исељеника нашег „преко мора" употребљавају у пословима које домаћи бели људи неће да раде, а то су, барем у првим данима, најгрубља и најтежа занимања, при којима он бива — данас, додуше, много мање него пређе — бездушно искоришћаван на далеким плантажама и салитреним пустињама, по страшним талионицама железа и рудокопима, те губи пре времена своје здравље тако, да је број оних који, крај свих тегоба Прêко, успевају, и сувише мала накнада за жртве које се морају поднети, а да и не спомињем што ће наш исељеник, једнако као и други, постати пре или касније пленом американизације. То је неизбежно. Само би тај факат довољан био да засени све материјалне користи које добивају нарочито пасивни крајеви од емиграције, а где је тек слабљење војне снаге државе услед исељавања, те морално пропадање самог исељеника, за које неки веле да бива у 75%?!

Исто је и у економском погледу. Не би било тешко израчунати колики је профит од зараде исељеника који остаје америчкој индустрији, и који се даје на дивиденде и иде у surplus појединих корпорација чији су капитали прешли милијарде долара. Зар не би било паметније настојати да се исељеници код куће употребе, те ови профити које њихова енергија и интелигенција даје Америци, да се сачувају Отаџбини и тиме даде потицаја за развитак природних и индустријских богатстава наше земље? А зар треба још напосе истицати колико прејако емигрирање слаби и умртвљује рад и продукцију читавих крајева?

Сетимо се да је задњих 50 година пред Ратом из наших крајева иселило око милион нашег света, и да је за то време милион Немаца и Мађара преплавило наше најплодније крајеве.

Једва нас при том могу утешити констатације да су негдашње наше сеобе и помицања, из верских и политичких мотива, према Северу допринела томе да смо могли спречити продирање Мађара и Немаца на наш Југ и сачувати данашње наше северне народне и државне границе, те да су наши амерички исељеници извршили своју народну дужност тиме што су у војскама Србије помогли тући Аустрију.

Данас, пак, у нашој *народној* држави може бити само једна исељеничка политика: Треба свакоме омогућити егзистенцију код куће.

Кад пренасељена Италија и Аустрија могу данас да кажу да ни код њих исељавање није никакво »нужно зло«, онда оно код нас може кудикамо више да буде једно «сувишно зло» које треба и које се може отклонити, поготову кад је данас моментана економска оскудица, односно незапосленост, главни мотив сељења, и то не само код нас, него и свугде по свету. Колико је економски movens јак, види се најбоље по држави Ирској, у којој има данас мање Ираца него што их има расејано по Енглеској и доминионима, ма да је ова данас слободна.

Наша држава има, хвала Богу, довољно могућности и услова да спречи исељавање. И ми бисмо већ данас могли доста снизити (рестрингирати) број исељеника, а у скорој будућности и сасвим га елиминирати, и то уз ове услове:

1) Да се енергично приступи систематској унутрашњој колонизацији. Прибавити сељаку земљу, значи решити питање исељавања. Данас се тамо горе на хладном Северу бацила Шведска са свом вехеменцијом на интерну колонизацију са девизом „комад земље за сваког Швеђанина“; бацила се на то чак и Аустрија, која је сиромашна ораницама, па Турска и Албанија, која хоће да привуче до милион Мухаџира од нас, па из Грчке и Бугарске, те да их насели по Тракији и Курдским Провинцијама. Исто чини и пренасељена Италија са 129 душа на км², па Шпанија. Наша земља са 50 душа на км² није ни издалека још пренасељена. Швајцарска, у којој земља није ни издалека тако добра као код нас, има 94 душа на км². Досад је колонизирано до 28.000 породица по Војводини и Јужној Србији, али то је и сувише мало да би се могло говорити о ефикасној протутежи исељавања. Наш се свет враћа у своју стару

постојбину — Јужну Србију — спонтано. Јер не треба се варати: прилив словенског живља у Јужну Србију последица је много већих сила него што би могла бити воља неколицине чиновника, који могу тек да регулишу то струјање. Наш свет иде из пренасељених и пасивних крајева опет доле у своју стару постојбину, коју је остављао под притиском турског зулума, да спасе живу главу. Ову земљу мора наша држава после Ослобођења, које је тако скупо плаћено, повратити народу. То је „наш свети посао", по речима Војводе Степе Степановића. Сав наш свет, уколико је присиљен да оставља своју рођену груду, моћи ће још за дуги низ година да рачуна с пријемом у Јужној Србији. Истичем овде да сам још г. 1925., кад су Турци из Јужне Србије нагрнули у већем броју (око 4.000) у Турску, продајући у бесцење своје куће и кућишта, ставио предлог да се они бедни наши Корчулани који су пошли чак у Бразилију, населе на напуштеним земљиштима Јужне Србије, дакле, *да се исељавање сузбије пресељавањем.* Наши су исељеници прошлих година плаћали на пр. милион долара за пут до Канаде (5000×200) што представља суму с којом би се, држим, могао двапут толики број наших људи населити по празним земљиштима Јужне Србије, где је у санитарном погледу, и што се тиче јавне сигурности, врло много учињено.

2) Треба *раздужити сељака* и омогућити му пружањем јефтинијих кредита да придигне, модернизира и интензивира своју продукцију, те да остане на рођеној груди, јер зарада коју постизава данас наш аграрни продуцент, сељак, сувише је слаба да би му могла пружити довољно средстава за живот.

3) Да се приступи извођењу амелиорацијских радова, поглавито исушивању, уз асанацију и урбаризацију мочварних терена у близини пасивних крајева (Поповог Поља, Синьског Поља, Скадарског Језера, Лоњског Поља и т. д.); ми имамо 1,150.000 хектара земље под водом (па да је исушити само Синьско Поље, Далмација више не би била пасиван крај), те изградњи вода у безводним и сушним крајевима.

4) Да се приступи градњи железница и путова за које су кредити већ вотирани.

5) Подизањем индустрије у земљи апсорбираће се онај свет који наша пољопривреда, занати и трговине нису у стању да запосле, али, дакако, под условом да радништво прима довољну надницу. „Једна земља мора извозити или робу или људе" (Каприви). Ми индустрију можемо подићи, јер народ од 13 ми-

лиона троши толико робе, да се на основу те потрошње, поред постојеће индустрије, може подићи још неколико пута већа индустрија него што је ова сада. Морамо настојати да што више прерађујемо наше сировине код куће, и при том да запослимо наш свет. Само једна трећина становништва Данске (која цела броји три и по милиона) везана је непосредно за пољопривреду, и при свем том 80% свега данског експорта припада пољопривреди. „Ми по Ослобођењу не отесмо стране фабрике, а затечене странце не отерасмо, него фабрике национализирасмо и странце остависмо. Нови странци дођоше и ми се од њих не обранисмо. Ми треба да стварамо нашу народну индустрију т.ј. од нашег капитала или страног капитала, али од нас вођену, с нашим људима у канцеларији и радионицама" (Миливој Савић).

6) Али пре свега треба да научимо *рационално господарити*, да новац добивени за извезену робу узмогнемо паметно инвестирати у који од напред истакнутих циљева. Проф. унив. Д-р А. Госар (Љубљана) израчунао је да смо ми при слабој летини године 1927. дали сву своју пшеницу коју смо могли извести, за свилу, парфем, пудер и друге сличне ствари; сав приход за коње и зоб које извозимо, ни издалека не достаје да платимо увезене аутомобиле, без мотоцикла и теретних аутомобила и без бензина; сав наш извоз говеда покрива тек издатке на разну колонијалну робу, јужно воће, а прошле године увезосмо чак и „северно воће", јабуке из Канаде, којима напунисмо наше дућане. Само за памук и вуну, односно за памучну и вунену робу коју увозимо, плаћамо више него што добивамо за све наше шумске продукте и за сав кукуруз. Шешири, рукавице, чарапе и ципеле, које увозимо, стају готово толико колико добивамо за сву нашу ситну стоку.

7) Пре него што се изда путница једном нашем човеку, треба најсавесније преко Берза рада испитати не би ли му се могло наћи зараде код куће. У Данској је то законом прописано. С тим у вези, треба да се обави најтачнија ревизија свих дозвола боравка издатих страним лицима, којих је код нас запослено око 15.000. Не смемо пустити да нам странци заседну на наше привредне гране. Не смемо ни једног страног намештеника пустити да ради на једном послу за који се може наћи домаћи радник. Тако раде данас све цивилизоване државе, почевши од Енглеске, Америке (У. С. А.), Француске, Скандинавских Држава, Италије, Швајцарске и т. д., па не треба ни ми да се устручавамо тако исто поступати. „Не смемо пустити да се и

данданашњи ломе и губе по белом свету сироти Приморци и Планинци, а да наше плодне равни захватају и по њима се гнезде туђинци, којима би систематским и неумитним настојавањем требало широм отворити врата к емиграцији. То није питање нашег империјализма, већ благовремено осигурање наше егзистенције. Кад већ имамо толико непријатеља око нас, не треба их барем гајити у својим недрима!" (Р. Јанковић). Подједно треба настојати да земљишта туђинаца који одлазе, дођу у руке нашег елемента. „Уколико би стране државе пристале, добро би било да са Аустријом разменимо Хрвате и Словенце из Аустрије са Немцима из Војводине, са Мађарском Мађаре из Војводине са Србима и Шокцима из Мађарске, те са Румунијом Румуне из нашег Баната са Србима из Румунског Баната." Ми видимо како Италија настоји иселити наше сународнике, староседеоце из Истре и Горице који јој сметају, јер су на граници према нама. Тако је у последње време морало иселити из Истре већ 27.000, а из Горичке преко 11.000 наших сународника, и то већином у Јужну Америку (Аргентину, Уругвај и т. д.). Један део иселила је, штавише, талијанска влада, фаворизирајући емиграцију нашег елемента и дајући чак позајмице за путне карте. На тај начин талијанска влада систематски одстрањује наш аутохтони словенски живаљ, и то особито из пограничних крајева. Талијанска влада на све могуће начине поспешује исељевање наших сународника Док сваки Талијан, ако моли дозволу за исељавање, мора имати т. зв. позив („chiamatu") из земље у којој се жели населити, то наши сународници добивају исправе врло лако, тако да могу најдаље већ за 14 дана иселити. Уједно се саветује талијанским занатлијама и трговцима: да се насељавају у свим пограничним крајевима. Наши сународници, нарочито на јавним радовима, не могу добити посла. Чак се пуштају слободно у свет и војни обвезаници, иако нису као њезини држављани одслужили војску. Кад данас нисмо у стању да ове наше сународнике сместимо у нашој држави, употребивши тај одлични део нашег народа за појачање народних снага и подизање земље, тада барем пуштајмо и ми, по том примеру Италије (а слично ради и Аустрија, Румунска, Мађарска, Пољска и т. д.), овдашње народносне мањине, доведене овамо од аустријских царева и грофова, на штету нашег народа, на најбоље наше земље, да иду без запреке куд хоће. Штавише, њихово исељавање треба не само фаворизирати, него и субвенционирати.

8) Приличан број наших исељеника сигурно би остао код куће, да се доспело индивидуално информисати сваког проспективног исељеника о фактичном, већином неповољном, стању у земљама усељења, те нарочито о безизгледности уласка у С. Д. А. заобилазним путем на пр. преко Канаде, куда је минулих година, успркос свему саветовању власти, још ипак велик број, сигурно преко 1000 њих, улудо пошло у нади да ће им поћи за руком провући се у Сједињене Државе. Ево шта каже у том погледу Јеврејска Светска Асоцијација за помоћ исељеницима („J. C. A."): *„Важније је да се наши суверници одрже у земљама свога порекла* него да их подстрекавамо да иду преко мора, како год био повољан њихов пријем и колонизација у тим разним земљама; *њихово задржавање у земљи порекла уштедеће им не само много новаца већ често и разочарања. Сем тога, исељавање у земље преко мора постаје све тежим."*

9) Треба створити подесније и јасније казнене норме и санкције, да се омогући што интензивније сузбијање сваког врбовања за исељавање; јер се, нажалост, још увек знатан број људи сели из наше државе само услед несавесне пропаганде бродарских агената и разних зеленаша, који траже исељенике, да би могли „пласирати" зајмове уз огромне камате, чак до 100%, те још дићи и масну провизију за доведене путнике.

Као што се из предњега може видети, не мисли се ту ни на каково насилно спречавање нашег исељавања. „Док је ранија концепција једне затворене државе можда могла и да постоји данас, у доба овако силног развитка машинизма, саобраћаја и демократизма, ова концепција постаје немогућа. Један народ не може постићи свој развитак без других." Друкчије је, међутим, на страни земаља усељавања: оне не признају више „слободу усељавања".

Горњи предлози иду само на то да се уклоне узроци и нужде нашег исељавања: незапосленост и повећан број земљорадника који немају доста земље потребне за своје издржавање, а да се уклони и исправи код нас, нажалост, још увек раширена лажна представа и психоза да у „Америци тече мед и млеко." Али треба сузбијати и помањкање љубави за земљорадњу које се, нажалост, такођер јавља и такођер наводи људе на исељавање. И кад се у нашој Отаџбини нађу још и новчана средства, дакако, највише потребна за испуњавање напред побројених услова — видеће се у пракси да код нас исељавање није никаква нужда, него само једно — сувишно зло.

Дотле, пак, можемо говорити тек о могућности рестрикције, снижења и *ограничења исељавања на оне који се не могу никако код куће запослити, а у том случају само уз претходно проверење и осигурање запослења, односно егзистенције у земљи усељења.*

Италија је, међутим, већ успела да систематским провођењем интерне колонизације и снажним подизањем домаће индустрије — донекле и полицијским мерама — силно рестрингира своје исељавање. Тако је у I кварталу 1929. год. иселило само 24.000 (од тога 12.044 сезонских), док је г. 1927. у истом кварталу иселило 50.825 Талијана.

Прећашњих година, наше старање за исељенике ограничило се мање-више на заштиту исељеника испред завађања на исељење и испред искоришћавања, али таква брига око наших исељеника данас никако више не достаје. Како, међутим, морамо признати да још нисмо у стању да, испунивши напред споменуте услове, апсорбирамо све наше проспективне исељенике код куће, то морамо, иако тешка срца, мислити на даље, али *систематско* организовање, т. ј. на дисциплиновање и дириговање исељавања, или, другим речима, кад не можемо исељенички проблем да решимо с „планом против исељавања", морамо приступити „исељавању с планом".

Категорички императив наше исељеничке политике и темељни принцип нашег новог закона мора да буде: нико се не може иселити, сем ако му се апсолутно не може код куће наћи одговарајуће запослење и егзистенција, а и онда само ако то бива у крајеве где су здравствене, социјалне и економске прилике повољне за њега, те му је осигурана егзистенција; или, другим речима: исељенички проблем не сме да буде ништа друго него проблем запослења сувишка наше радне снаге.

Вал нашег исељавања треба регулисати, да би за нас представљао један актив, и то настојећи:

1) Да сваки проспективни исељеник претходно добије од исељеничке власти стручан савет и информацију о приликама у земљи усељења, те да буде припремљен и упућен у прилике и посао који га тамо чека.

2) Да исељавају само они којима је претходно осигурана зарада (егзистенција), што је важно и са становишта националног одржања постојећих већ насеља, оставивши иначе бригу око *посредовања рада* нашим конзулатима, исељеничким изасланицима и исељеничким организацијама. Исељавање без прет-

ходно осигураног запослења значи, данас више него икад, срљање из беде у пропаст. Исељеници који одилазе безглаво у Свет, бивају третирани као робље, којим се напросто тргује. Све сам то имао пред очима кад сам Министарству предлагао да се забрани исељавање без претходно осигураног запослења, те је било у том смислу издано и наређење 24. априла 1928. број 2773. Ова је рестрикција, уз одобрење читаве наше јавности, министром г. Д-ром Матом Дринковићем још даље интензивирана, те је тако у првих осам месеци године 1929. произвела снижење броја наших прекоморских исељеника за 20%; према томе изгледа да ће укупни прошлогодишњи број (22.000) спасти ове године за 4.000.

3) Да наши људи исељавају само у земље с вишим стандартом живота.

4) Конвенцијама треба претходно осигурати нашим исељеницима једнак третман с домаћим радницима, као што је то уговором с Немачком, Француском и Аргентином осигурано.

5) Треба фаворизирати исељавање квалифицираних и интелектуалаца: Југословенин у туђини не сме више бити јадни парија, спреман да се прими најнижег и физички најтежег а најслабије наплаћеног посла. Он мора својим знањем и радом подизати престиж Југославије у свету. Интелектуалац, дакако, уколико је негде уопште пожељан, а једнако и квалификовани фабрички или рударски радник, брже добива боље наднице, те се може пре са уштеђевинама вратити кући.

6) Иначе треба да се фаворизира сезонско исељавање пољопривредних радника под условима претходно конвенцијама углављенима, али само ако се не ремети домаће господарство. Док се, наиме, наш сељак кад одилази у Америку претвара у рударског радника, копача угљена или фабричког радника, те кад дође кући, не налази запослења у тој струци, а на пољски рад неће више да иде, — дотле се сезонски пољопривредни радник у иноземству усавршава у свом редовном послу, што може да користи и њему и држави. Ту нарочито истичем да је исељавање у Француску, поред исељавања наших пољопривредних радника у Немачку, за нас управо класично повољно. Оно је, наиме, сезонско (март-новембар); пут је кратак и врло јевтин; исељавају неквалификовани (који се врате упућени у модерни начин културе тла уз напред индивидуално гарантовано запослење, те уживају једнак третман као и домаћи радници). Дакако да би уз обичне земљораднике ваљало слати и боље

господаре (економе), да проуче тамо напредну земљорадњу па да је касније примене код куће.

7) Одвраћати од исељавања у сврху трајне колонизације, а фаворизирати темпорерно исељавање. Треба најпре покушавати да се наши исељеници смештају у Европи (Француској, Холандији, Швајцарској, Белгији, Немачкој и т. д.), а у последњем реду тек „преко мора". Уопште треба број прекоморских исељеника свести на минимум, т. ј. само на оне који иду у С. Д. А., или куда на другу страну к својим рођацима, или иначе на сигурно боље запослење.

8) Наши исељеници треба да се крећу у смеру већ постојећих наших насеља, где имају наши конзулати, како би се у компактним групама, а под заштитом наших конзула, могли међусобно помагати и лакше *национално одржати, те сачувати пред* асимилацијом, коју треба свим средствима побијати, и то: изашиљањем свештеника и учитеља, отварањем школа, библиотека, читаоница, помагањем исељеничке штампе и исељеничких организација — потпорних, гимнастичких, позоришних и сл.

9) Фаворизирањем посећивања домовине, а највише регулисањем враћања, особито деце и оних који се враћају као имућни људи с наканом да се овде трајно настане, те инвестирају за подизање продукције у Отаџбини своје искуство и своје уштеђевине, — штитећи потоње нарочитим санкцијама.

У предњем излагању обухваћене су све четири стране нашег исељеничког проблема: наиме, рад на спречавању исељавања, те заштити оних који се још морају исељавати, као и рад на спречавању асимилације наших постојећих насеља; најпосле и настојање да се они врате па да се њихово умење и економска снага употреби у корист Домовине.

Потребно је, дакле, да створимо код куће такве услове зараде и живота, да престане исељавање, па и они који иселише, да се врате; а штитити морамо дотле оне који морају иселити, и то како при самом исељавању тако и доцније кад се већ иселише у туђу земљу, и чувати и ту њихову националну свест пред асимилацијом.

Као што се по свему види, решење нашег исељеничког проблема не лежи само у рукама Министарства Социјалне политике, него њему треба да посвете своју пажњу и сва остала министарства.

Д-р Федор Араницки

Књижевни преглед

*

Хрватска књижевност у години 1929.

I

Несумњива је чињеница да још увијек морамо говорити о српскохрватској књижевности као о књижевности која има два дијела: један писан ћирилицом, а други латиницом. Загреб и Београд су два књижевна средишта која окупљају књижевнике из свих крајева, да им ударе племенску етикету. Премда су Густав Крклец, Иво Андрић и Тин Ујевић Хрвати, ипак се неће моћи писати о савременој српској књижевности, а да се они не спомену. Покојни Иво Војновић идеално је везао оба дијела и мотивима и сарадњом. Кад би Загребачки књижевници сарађивали у Београдским листовима, а Београдски у Загребачким, врло би их се лако и врло би их се много замијенило у погледу племенске припадности. Мотиви се такођер испреплићу, нарочито босански; већ се уопће не могу разликовати.

Помањкање заједничких ревија, заједничких организација, и хотимична необавијештеност публике у обадва наша књижевна центра, разлог су да се морамо овако обавјештавати.

Година 1929. није била баш сјајна за хрватску књижевност, али није посве ни затајила. С правом је казао један од протагониста те књижевности, М. Крлежа, како не постоји никаква криза наше књижевности, јер нам је тридесет последњих година лирике, драме и новеле, дало више по резултатима него 400 година прије.

Постоји ипак велика криза књиге као трговачког артикла, и то због лоше рекламе и лоше, или никакове, критике. Ове године су се о томе водиле велике расправе, и можемо слободно рећи да је кривица због тога остала на *дневним листовима*, које пуне читаве стране извјештајима о спорту, а муком прелазе најкрупније

књижевне догађаје, и то домаће, да о странима и не говоримо. Један други књижевник, Ђ. Виловић, истакнуо је у тој дебати чињеницу да се ни једна наша књига *сама по себи* не би продала у више од 30 примјерака. Зато је публика изгубила контакт са својим књижевницима и, купујући књигу, чини више патриотску жртву него што је узима из потребе.

Књижевници напуштени од публике, постали су овисни од власника ревија и књижевних друштава, која једина имају фондове да издају књигу, и начина да је растурају, макар у име традиције и патриотизма. Књижари трговци, осим часних изузетака, постали су накладници.

Зато од двадесетак књига, штампаних прошле године, преко половице је штампано од књижевних институција (Друштво Хрватских Књижевника, Матица Хрватска, Католички покрет, Друштво Св. Јеронима) а остало већином у властитој наклади.

Друштва су већином у рукама некњижевника или књижевних пензионера са политичким амбицијама, а књижевници морају да се томе прилагоде.

Ипак су право огледало књижевнога рада, у овако кратком року као што је то једна година, — ревије. Хрватска Ревија, Савременик, Књижевник, Нова Европа, Хрватска Просвјета, Пантеон, Ријеч, Социјална Мисао уз двије школске ревије, Омладину и Младост, ревијални су одраз тог књижевног рада.

Како видимо, број тих ревија је врло велик, и било би природно да су то гласила борбених књижевних скупина. Али није тако. Готово у свим ревијама налазимо иста имена, барем књижевна. А све те ревије једва да имају заједно 15.000 претплатника.

„Савременик" је орган Друштва Хрватских Књижевника са око 400 чланова, што не значи да су сви ти чланови и књижевници. Предсједник друштва је Д-р М. Дежман, уједно ректор великог новинског предузећа Типографије. Уредник листа је Љубо Визнер. Лист је излазио већином у двобројима те је доносио и дуже прилоге, што остале ревије не воле, од страха да не заморе публику. Након 22 година излажења, изгледа да ће престати лист да излази у облику ревије.

„Хрватска Просвјета" је лист католичких књижевника, којих је око 112 организовано у Колу Хрватских Књижевника. Уредник листа, Љуб. Мараковић, добар је познавалац европских књижевности те заправо једини даје листу књижевну физиономију. Остали сарадници већином настоје да своје умјетничке доживљаје ставе у вјерске мотиве.

„Нова Европа“ штампана подједнако ћирилицом и латиницом, екавштином, под уредништвом Милана Ћурчина, настојала је да буде стручни, информативни лист о појединим проблемима, без књижевних прилога.

„Пантеон“ је био лична каприца свога младога власника и уредника Младена Хорвата.

„Ријеч“ је од дневника постала тједник, и тако културно информативан лист југословенских националиста, уносећи живост и полемику у културне проблеме, особито око казалишта.

„Социјална мисао“ била је социјално информативан лист, прије-ко потребан у средини гдје се на то врло мало полаже. Нарочито је занимљива критика наших књижевних прилика са тога становишта.

„Хрватска Ревија“ је лист Матице Хрватске, који држе у рукама људи са најужим племенским програмом. Ревија је репрезентативно штампана на луксузном папиру са сјајним репродукцијама. У умјетничком погледу је заиста репрезентативна, јер је упознала читаоце са нашим умјетницима. Мештровић, Бабић, Бецић, Мише, Видовић, Парач, Шулентић, Узоринац, Аугустинчић, Хегедушић, Грдан, Јунек, Мујаџић, Ружичка, Постружник, Табаковић приказани су у прворазредним репродукцијама, што би служило на част и великим народима. У погледу елана и савремености, наши умјетници су напреднији од својих књижевничких другова.

„Књижевник“ је прошао кроз неколико руку. Занимљива је биографија овога листа, који је покренуо један агилан човек, да књижевношћу заради новаца. Сада лист настоји да у књижевном погледу окупи све живе снаге хрватске књижевности.

Средњошколски лист „Младост“, који уређује познати књижевни критичар Д-р А. Барац, доносио је прилоге најмлађих књижевника, уводећи их тако у књижевност. У „Омладини“, коју издаје Друштво Хрватских Професора, сарађивали су и старији.

Сви су ти листови помало политички обојени, а „Хрв. Просвјета“ и „Соц. Мисао“ идеолошки, али у књижевним прилозима тешко бисмо тражили те политичке одразе, јер их нема. Једна конзервативно-репрезентативна, једна социјално-културно напредна и једна омладинска ревија биле би потпуно довољне за хрватску публику. Али ко да повеже људе кад их не раздвајају идеологије него *лични мотиви?*

II

У прози имамо неколико крупних дјела.

Вуци Милутина Нехајева су романсирана биографија (као што су ушле у моду у западним књижевностима) кнеза Крсте Фран-

копана, симболичког репрезентанта Хрвата на раскрсници култура и граница. Не измишљајући догађаје него рестаурирајући документе, писац је дао пластичан опис Хрватске пред четири стотине година, кидане са свих страна, и очајну тежњу једне дивовске личности да је састави са геслом: Roy ne puys, duc ne daigne.

Шарко и Опис из једног дјечјег дома, од *Владимира Назора*, највећег живог хрватског пјесника, премда су издане као омладинске књиге од подузетног и одважног књижара З. Васића, ипак својим стилом и тоном спадају у високу књижевност, јер су заправо само пјесничка аутобиографија једне снажне личности која одуховљује све према своме схваћању. Пас Шарко анализира свога господара, улазећи у срж његова вјеровања и болова. Све је испреплетено величанственим описима, бујном маштом и сакритим симболима. *Дјевичанство* (Заб. библ.) *Верке Шкурле Илијић* је занимљив деби једнога талента. Босна и Далмација нашле су свој одраз у овој осјетљивој женској души, особито Босна. Успркос мјестимичне развучености остају нам трајно типови биједних „Ханумица" и жена са ауреолом патње што свршавају без протеста. „Њих двије", „Дна", „Хан", „Мањи од људи", „Сефарди Сарајевски" својом епском заокруженошћу и занимљивошћу доказ су њезина неоспорног талента. Недостаје јој мјера у композицији и психолошка дубина, али као приповедач В. Ш. Илијић нема женског премца у хрватској књижевности.

Богородичне трешње од *Јагоде Трухелке* далеко заостају за њом чим се удаљи од прича за дјецу. *Сида Кошутић*, учитељица у Загребу, још је један женски приповједач који се појавио ове године. Њезини осебујни *Портрети* нијесу епски него су лирске слике једне танкоћутне хришћанске душе која налази свој животни смисао у мистичком смирењу са боли.

Роман *Феминист В. Дежелића* рјешава женски проблем у нашем друштву старинским стилом.

Божо Ловрић је један од најплоднијих хрватских писаца. Ове године издао је роман из Сплитског живота *Неодољива младост*. Роман је љубавни, јер Ловрић гледа на Далмацију очима сјеверњака међу којима живи (у Прагу) као на земљу сунца и снажних, пламених осјећаја. Садржај је пребољена љубав, јер љубљена дјевојка полази за богата такмаца али младо срце је вјечно спремно да се опет запали у неодољивом жару младости. И његове су новеле фрагменти љубавнога заноса или љубавне горчине: „Како је Кларић освојио дјевојку" у дану општег националног заноса; „Украдене руже", које носе смрт; „Једно послије подне", љубавна идила са акор-

дима који трајно остају иза ње. „Повратак на Итаку“ је повратак у родни Сплит, камо писац долази — као туриста. Дитирамбска занесеност и патос су одлике и мане овога писца који у својој новој домовини налази много више признања него код куће.

Д-р Миоч Вени штампао је своју књигу *Новела*, које се истичу свјежином и оригиналношћу. Писао је већ и прије по каголичким листовима, али овом књигом види се у њему надарен писац и могућност развоја. Уз роман *Милка Мина: Преко себе*, у којем један провинцијски чиновник показује добро око проматрача изван „литературе“, ово су сва штампана дјела приповједалачке прозе, изашла ове године.

Али праву слику савремене прозе добивамо тек из ревија.

Мирослав Крлежа ту носи првенство, као што уопће сви његови радови одскачу стилом, темпераментом и сижејима. „Хрватска Ревија“, „Књижевник“ и „Савременик“ имају своје најбоље прилоге од њега. Крлежа је данас без сумње централна личност хрватске књижевности као што је у своје вријеме био Шеноа, затим Ђалски. Али уједно значи и европски максимум у нашој књижевности, јер његов се оригинални таленат ломи око два колоса: Достојевскога и М. Пруста. Запад и Исток се цијело вријеме испреплићу у Крлежи као код свих Хрвата: борба против устаљених норми Запада и фантазмагорија Оријента. Управо је класична слика „Дубраве“ коју Крлежа износи у свом патру Крижанићу као синтезу свих хрватских настојања. Кидани са свих страна, Хрвати никада не могу да притегну на паралелограму сила и створе идиличну Дубраву, која је коначна тлапња свих Крижанића, Штросмајера, Супила, Радића и Крлежа. Увијек „нетко“ руши идилу крвљу и силом. Крлежа воли да курзивом освијетли та своја луцидна открића и остаје код тога, јер фатално осјећа да је то врхунац до кога може стићи и стати. Све акције су свршиле у тој спознаји. Истицање економског и социјалног неразмјера остаје такођер само гротескна слика, тако да су се већ нашли вјерници из разних табора да му то замјере. Голема галерија Глембајевих, неки хрватски золиновски „Rougon-Macquart“ или балзаковска „Људска комедија“, приказују нам под лупом Загреб, а симболички сву Хрватску у њезиним социјалним преображењима од кумека и кмета кроз трговину и лупештину до салона у chipendale-стилу, енглеских гувернанта, хистерија, разврата и лудила. Крлежа прустовски хвата ове типове са стварима које их окружују па ти, ако и одуховљени, периферизми заузимљу готово трећину свега његова причања.

Из тог његова круга нема изласка, Аљоше су немоћни Леони

и Д-р Грегори, прилике нужно тјерају све оно друштво да буде оно што јест. То је очајни хрватски фатализам Крлежин, међутим радије вјерујемо да је то само једна визија, а не посљедње интуитивно откриће, јер Крлежа не гради на документу него даје своју визију као да је докуменат. Иначе су то мајсторски похватани фрагменти сељачкога аривисте „Великога жупана Кланфара", који улази у Загребачку центрију бивших убојица, варалица и лакаја, да други пут постане велики индустријалац и да опет мијеша своју сељачку крв са дегенерираним представницима аристократије, звали се они Глембаји, Слонгани или Урбани. Његови описи логички надовезују и продубљују Шеноу и Ђалскога; местимичне алузије да су то неки романи à clef, буде интерес те је Крлежа заиста постао писац своје средине, и, што је ријеткост, успјева да веже крај с крајем, живећи од свога пера.

„Глембајеви", „Спровод у Терезиенбургу", „Добротвори", „Како је доктор Грегори први пут у животу срео Нечастивога", „Свадба великога жупана Кланфара", „Каријера витеза Оливера Урбана", „Сцена између велеиндустријалца Кланфара и његова супруге Мелите племените Слонганове", новелистички су фрагменти ове големе фреске из којих ће можда једампут настати роман нашега друштва. Али Крлежа је једнако занимљив, можда још и јачи у есеју. Крижанић, Супило, дон Кихоти Хрватства, нашли су у њему свог писца, као што сјајно илустрира све што се односи на бивше вође Аустро-Њемачко-Мађарске (Виљема, рад К. Крауса и т. д.).

Ђуро Виловић је најизразитији представник наше новеле без социјалне примјесе, дижући далматински фолклор на висину општељудских мотива. „Галеб", „Отоци Каријатида" „Крижна жалу" „Триста вица" су сјајно израђене новеле пуне ритма и човјечности.

„Галеб" је морнар Петар у служби вјетрова и облака, који иде са лађом крцатом јужним плодовима „низ море" од луке у луку, а да ни сам не зна камо, којега не могу да зауставе ни копно ни крикови младе Зорке.

„Триста вица" удовица прича о женама и вјереницама исељеника, који шаљу доларе, а сами се често изгубе попут изгубљених синова, али се то скрива и прима ненаписана писма. Читави „Отоци Каријатида" пуни су тих дивних жена, Мадона пред којима нитко не клечи, док изгарају у жртви, садећи хиљаде трсова по кршу, да их онда мужеви нађу сухе, испијене у црнини, те бјеже од страве изнова у непознато. „Крижна жалу" је прича о смрти псета Ћуке, убијеног од дерана на сам дан Ускрса. Из тих реалних података Виловић увијек избије људски мотив савршеном руком мајстора. Пла-

стичну и добру слику истога краја дао је *Нико Бартуловић* у својој новели „Свети Микула змај огњени", приказујући бол старог морнара коме пале расклиману лађу на којој је провео живот.

Аугуст Цесарец је изразит представник социјалног писца, који види неправду и несклад, не бринући се да ће зато развући или стилистички покварити умјетнину, већ бринући се само да чим јаче изрази свој протест. „Бугино дјетињство" говори о невољама једне дјевојчице која буди у рођеном оцу инцестне жеље, јер га подсјећа на мајку; „Приповиједање једне клупе" је само монолог о друштвеној невољи и неправди. Најбоља му је новела „Тијелово", гдје су нагомилани контрасти свечане тијеловске процесије са страшним животом отпуштеног робијаша, пекарског помоћника Габре Рожмана, који узалуд тражи посла, док су му дјеца гладна и прљава по дворишту; а жена „У сиротињском мраку" дође пред породом гладно дијете и рађа мртворођенче, које он показује разбјешњелом сластичару као што се хостија носи у литији. „Комитска догодовштина хауптмана Цилија" је разбучена народна пословица: у страха су велике очи; „Чешљугар на крову касарне" и „Кућни ред" су пуни невоље коју скрива модерни град, и тражи од писаца да је виде и изнесу.

Један од млађих приповједача је *Лука Перковић*. И њега заокупљају социјални проблеми, али настоји да докаже њихову фаталност, приказујући их и осветљујући са обадвије стране. Тако му краде одијело његов друг „Из спаваћег вагона", разлупаног вагона трећег разреда, гдје спавају скитнице и расправљају револуционари о друштвеном поретку, примјењујући реформе одмах међусобно. У „Вјечном Јобу" приказује трагику сељака Јакова, који тражи и подноси све, да не дође у шаке закона, али убивши болесну жену ипак пада у његове хладне панџе „злима за смијех, а добрима за суђут".

Станко Томашић, који је својим новелама после Рата ушао у први ред младих писаца, писао је врло мало прошле године; његове се ствари истичу јетким сарказмом о неправди социјалнога поретка и загушљивости наше средине, особито литерарне.

„Ногом у главу", „Велики и мали Бог" „Мајски псалам" су рески крикови против неправде, и друштвеног поретка. Док газде купују великога Бога, станари имају малене слике, те већ и дјеца осјећају да ни Бог није једнак у кућама сиромаха и богаташа.

„Срце Исусово под кундаком", заплијењено као тешка повреда вјерских осјећаја, приказује ремарковски једну ноћ на Црном врху.

Ка Месарић је у кратким сликама „Хрвачи" и „Жигице"

ухватио двије пластичне слике друштвеног поретка, гдје се људи у циркусу даве другима за забаву, а себи за крух.

Милан Беговић штампао је одломак „Почетак једног романа", „Крзно од сибирске вјеверице" и „На прелазу". Све се догађа међу Загребачком буржоазијом, али не са сарказмом Крлежиним, него у описима стварности и истицању чежња дјевојака, дјечака и зрелих жена за неком великом, лијепом страсти. У тим описима нема горчине социјалне критике.

Славко Батушић готово једини обрађује интернационалне сижеје. „Чаробни прстен" је варијација према Херодотовој причи о Краљу Кандаулу и прстену чаробњака Гигеса, а новелистички реферат путописа „Како је господин Лесепс спасавао живот" је умјетничка реконструкција à la Анатол Франс са много стила и вјештине.

Јосип Кулунџић је више конструктер него приповједач, а његов „Тифозни вагон" је новелизирана критика наших политичких прилика.

Три млада надарена босанска приповједача имају много заједничкога и, у суштини, сличне теме: описе и разголићавања босанске душе и њезиних трзаја, тако различите од Загребачке и далматинске средине. *Ахмед Мурадбеговић* је најпознатији; штампао је већ неколико књига, износећи Босну и њезине типове у пластичним, једрим фрескама. „Цигани на пазару" су пластички опис у прози Змај-Јовине пјесме; „Мићунова команда" приказује нам обрат који је изазвао у Мићуновој души војнички живот: прије је слушао жену и све остале, а одсада сви остали њега; „Опанци" су илустрација оног специјално босанског витештва и махните жеље да се нешто постигне макар ударио главом о зид или украо опанке, само да се сачува образ. *Алија Намешак* улази још непосредније у душу наших Муслимана, изазивајући својом свјежином лирска расположења. Неколико сати од Загреба налази се Босна, слична Анатолији пред пар столећа, са људима којима је вјера потпуно преокренула ћуд и дала посебне предоџбе њиховој машти. „Сан човјека божјега" Дервишаге пун је муслиманске ортодоксности, сања, насиља и притајене доброте; у његовој слици „Сунце" занимљива је жудња за љепотом примитивца који је назрео негдје лепоту и болује што је код куће не може да види на својој жени. Његова „Напаст" је свјежа као Хафизов стих што чезне за вином од седам година, за дјевојком од четрнаест. Бекријаш Хамид обратио се у младости на велико веселье Муле Мустафе Оручевића, док му четрдесетогодишњаку не однесе памет мала Недрета.

Премда су то само фрагменти, ипак су репрезентативно оригинални за све нас што усред Запада чувамо Исток. *Новак Симић* описује босанске православце, типове попут Станковићевих, којима пада мрак на очи од дубоких унутарњих метежа. Такав је тип младога Кршића што силује дјевојчицу „Под иконама", „Иза Ушушурова вира" свршава живот несхваћени сањар међу људима који живе пуним животом.

Такав сањар је и мали Иван, кожарски шегрт код злог Ананије, који му је шилом избио око док се бранио од његових батина и сањао о дивној ријеци са смуђевима, кљеновима и плоскама, и краљевни Марији, која се с њиме игра, премда му одијело смрди на кожу (Дјетињство Ивана Кожара).

„Ноћ чаролије" писана је као и све ствари овога младога писца савршеним језиком и фином психологијом и анализом страсти Шефкије и Десе, која је побјегла од куће. Њихова љубавна ноћ на чамцу иде међу најљепше описе у нашој књижевности, слична оној у Арцибашева „Сањину".

Јосип Драганић је потпун конструктивист, не вежући се за тло на којем живи у разорним анализама умјетничке луде „Капила", и у „Два тореадора", гдје рјешава вјечни умјетнички проблем: како живјети?

А. Бонифачић стилизира исељенике у „Трећи чавао на крсту", који значи смрт поред дубине и даљине од куће.

* * *

Како видимо, сва ова проза и сви ови писци дијеле се јасно на три скупине: далматинско-естетску, социјално-Загребачку и типично-босанску.

У далматинској скупини узимљу се далматински мотиви, да се онда романски разрађују и компонирају, у Загребачкој скупини искачу социјални проблеми града и његове околице, а у босанској анализирају се осебујности ове чудне и занимљиве земље.

У језичком погледу осјећа се прецизност и све се више полаже на добар језик и стил. Како смо већ далеко од прозе Ђалскога! Мноштво млађих имена не говори о кризи стварања него чак о противном. В. Ш. Илијић, А. Наметак, Н. Симић, С. Батушић, Л. Перковић улазе доносећи освјежење у нашу књижевност. Они већином не улазе са књигама, али томе су можда више криве прилике него они.

Велики таленат Мирослава Крлеже био би довољан да књижевно афирмира Хрвате, а уз дјела В. Назора, Ђ. Виловића и оста-

лих види се и ту настојање да се створи књижевност која може да пријеђе границе и да нас ослободи провинцијализма у којем смо се досад развијали.

Везаност за тло и поједине крајеве можда је битан услов да се до тога дође, јер иначе књижевност врло брзо постане жонглерство.

III

Лирика заостаје за прозом, премда се и ту јасно види напредак у схватању саме суштине поезије, па се прешло преко назора да је све поезија што је писано у стиховима, и тражи се проживљеност као услов сваке пјесме.

Заправо је изашло само пет књига пјесама. „Плаво цвиеће" Антуна Тресића Павичића (који се као пензионисани посланик на страни стао поновно бавити књижевношћу) написано је прије Рата, и по читавом свом садржају показује на потпуно криво схватање поезије наше старије генерације, гдје се стихови измењују са мислима а да нигдје не осетимо онај лирски дрхтај надахнућа који је битни услов сваке пјесме. Све су те пјесме садржајем, сижејима изван поезије, јер весеље очинства мора да провијава лирски занос једног Хуго-а, па да од очинског тепања створи пјесму. Како су другачији стихови П. Клодела, француског друга Павичићева у Вашингтону, који је и у својим посљедњим дјелима још увијек млад!

Пјесме *Илије Мамузића* „Нове пјесме с крстопућа" приближују се овом новом исправном схватању лирике, али још пјесник не налази праве ријечи да вас зарази својом пјесничком грозницом. Уза све то, књига ће остати као документат једне генерације откинуте са села у мутну каљужу нашег јавног живота, без компаса и упоришта. Покојни *Ђуро Судета* дао нам је у својој постумној збирци „Сутони" најбољу збирку прошле године. То је туберкулозна лирика двадесетчетиригодишњег младића, пуна сензибилности и корацинијевских дрхтаја, сања, сјете и боли, који прегара вјером у посмртни живот, осјећајући своју немоћ пред смрћу, која га изједа дан за даном све јаче. То још све није очишћено ни кристализовано, али је проживљено и продуховљено, ријешено патоса и баласта.

„Чакавски стихови" су покушај оживљавања у књижевности овог нашег можда најлирскијег нарјечја, само што *Д. Жерве* није пјесник. *П. Љубићу* је то много боље успјело у његовој збирци чакавских „Бодулских стихова". И то је уз збирку *М. Заниновића* све што је изашло у књизи од наших пјесника ове године.

У ревијама је пјесничких прилога врло мало, јер то не воли

публика, која је још по своме узгоју код наративне поезије Шеноине и патриотске Харамбашићеве.

Од старијих писао је *В. Назор* и *Домјанић*, који је кудикамо бољи кад пише кајкавски.

Г. *Крклец* штампао је пар пјесама са својим познатим квалитетама и манама.

Фрањо Алфиревић, један од најоригиналнијих младих песника, има своју устаљену визију меланхолика што фином рефлексијом осјећа визије прошлости и недохватних тежња (Повратак сањара, Пред гробовима).

Мајер Владислав је пјесник социјалне биједе предграђа и сиромаха, али се и ту често осјећа идеолошка инспирација намјесто непосредног доживљаја. Неколико добрих пјесама, пуних натуралистичке свјежине и непосредности дао је млади *Владо Влаисављевић*: „Драга тишина", „Цеста", „Јање", „Јесенска пјесма" „Спознаја". То су пејсажи насликани свјежим акварелским бојама, пуни нескруђене непосредности, дрхтаја и топлине, нечега што се зове поезија. Пјесме *Звонка Милковића* су такођер фини цртежи једне сензибилне душе која је нашла ријечи да се изрази. (Три пјесме). *Цесарић Добриша* је свјеж кад не пише модерне социјалне теме као што је „Пјесма о куртизани", него своје доживљаје (Облак). *Новак Симић* је бољи у прози него у поезији; добра је *Перковићева* пјесма „Прољеће". *Никола Полић* је бард суморних расположења, периферије и очаја у дактилима („Нирвана", „Пан са периферије" „Вожња на рубу", „Ноћ без дна"), надовезујући на предратну лирику Ујевића и Черине. *Јосип Драганић* је представник церебралне конструктивистичке поезије. Осим тога јављали су се С. Шкарпа, Б. Перовић, Б. Ловрић, Делорко и др.

IV

У драми имамо Крлежине „Глембајеве", највећи драматски успјех Загребачке позорнице иза Рата. Крлежа је драматизовао своје новеле и изнио своје познате типове Загребачке средине на позорницу; добри дијалози, мјестимичне алузије, добра реконструкција оживљују драму, која би иначе била сувише монотона, јер радња је више за новелу него за драму. Мени се далеко више свиђа од „Агоније". Публика је видјела пластички изнесену своју средину и примила је ово дело са напетошћу; међутим сумњам да би дјело издржало европске позорнице, што се не може казати за Крлежину прозу. Његова „Леда" је добила Деметрову награду за драму, али још није штампана.

Карло Хајслер издао је у књизи своју драму „Као жива".

V

Од критичких радова имамо књиге *Љ. Мараковића* „Нови писци“ и „Пучка позорница“; занимљив есеј *Д-ра А. Барца* у којем упоређује Крањчевића са Де Вињијем и Кардучијем, доказујући да је наш Крањчевић европски пјесник; есеје *Д-ра Антуна Бонифачића* о Андре Жиду и Х. де Монтерланту; књиге *Д-ра Тресић Павичића* Будућност Јужних Словена; *М. Вучетића:* Париске шетње. Добре су књижевне студије младога *Д-ра Богнера* о савременим књижевним проблемима и о развоју „Хрватске модерне“; *Станка Томашића* о нашим књижевним и *Ка Месарића* о нашим казалишним приликама. Месарићеви *Смјерови модерне умјетности* настоје да разбистре мутне појмове наше средине. Опажа се све јачи француски утјецај. О страним књижевностима референрају осим спомнутих *Ј. Шрепел, Д-р Ј. Хергешић, Љ. Мараковић, Б. Радица, Ј. Есих, Б. Ловрић,* Д-р Ливадић и др.

Умјетничку критику довео је до савремености темпераментни *Љ. Бабић,* а до европске стручности *А. В. Михичић,* који се истиче својим прецизним и пластично писаним умјетничким приказима из Париза. О умјетности пишу још *Ј. Мише, С. Батушић, Д-р Х. Шнајдер.* Занимљива су путописна писма из Енглеске *Насте Ројц,* покушај да анализира кајкавски менталитет младога *Ј. Зидарића,* и чланци о Достојевском *Римарић-Волинскога.* Преводна књижевност је врло добра и успјева много боље од домаће, кад знамо да ће Андрићева „Забавна библиотека“ славити доскора своју 500. књигу. Добра је и збирка „1000 најљепших новела“ коју уређује познати књижевник Љ. Визнер.

А. Бонифачић

Словенски преглед

Циљеви руске емиграције

Что дѣлать русской емиграціи. Статьи З. И. Гиппіусъ и К. Р. Кочаровскаго съ предисловіемъ И. И. Бунакова. Парижъ 1930.

И. И. Бунаков, публициста и стални сарадник најбољег емигрантског часописа „Современныя Записки“, З. И. Гиппіусъ истакнута песникиња и писац познатих мемоара из доба војничког комунизма, и К. Р. Кочаровски, вредни статистичар и истраживалац

економског стања садашње Русије, ујединили су се на обради врло актуелног, али и сложеног проблема о циљевима и организацији руске емиграције. која је напустила своју отаџбину после бољшевичке револуције и грађанског рата.

Сви ови писци слажу се у томе да је руска емиграција *један део* не појединих класа, сталежа или верских заједница, него *целокупног руског народа*, дакле свих класа, свих сталежа, свих вера, део који се стицајем катастрофалних прилика нашао ван територије Русије. Ако овај део руског народа неће да се однароди, да се потпуно асимилира са оним народима између којих живи, и да на тај начин за свагда пропадне за своју отаџбину; он мора да се организује професионално и корпаративно, економски и културно, мора престати да буде само људска прашина; он мора постати једна снажна и организована целина.

У првом реду треба да се емигранти организују економски, стварањем кооперативних и синдикалних удружења. То ће допринети материјалном снажењу емиграције у иностранству, а и прикупљању капитала за подизање руске привреде на рођеној груди, кад куцне час за повратак кући. Без новчаних средстава у наше је доба немогућ ни један већи потхват. Само емиграција која располаже снажном економском организацијом и знатним новчаним средствима, може да се јави као утицајни чинилац посред народâ између којих сада живи, као и у будућности у својој отаџбини, која ће после бољшевичких опита много оскудевати у капиталима.

Осем тога, најлакше је ујединити емиграцију на овој бази. Политичко уједињење било је више пута покушавано, али није успело. Политичке размирице које су делиле људе за време Револуције, узајамна оптуживања, па чак и мржња — били су пренесени и у иностранство, ма да је узрока тих појава одавно нестало, и све се у Русији и изван ње из основа променило. Емиграција мора да напусти свој пасивни став ишчекивања жељених промена у Русији, и своје препирке о томе: ко је крив за руску катастрофу. Нека се она активно спрема за будући рад у Русији, и то пре свега на економском пољу.

И заиста преокрет у овом правцу већ се спонтано јавља. Треба га само свесрдно прихватити, идеолошки оправдати па и даље пропагирати.

Упоредо са економским стварањем треба уложити више напора и у очување и унапређење руске културе, која везује емигранте, настањене у различним земљама, између себе, а њих све за мајку Русију. Нови нараштаји који похађају туђе школе, не упознају

се с руском историјом или је заборављају; тако и књижевност, уметност, па и сам руски језик. Треба водити борбу са овом немилом појавом издавањем часописа и књига на руском језику, предавањима, оснивањем литирарних, научних, спортских и других удружења. То није лака ствар за сиромашну руску емиграцију, али је преко потребна.

Емигранти морају посветити више пажње и животу оних народа између којих живе и раде. На тај ће начин стећи драгоцено искуство и везе које ће им бити од велике користи кад се поврате у Русију. Русија је сада одвојена од целога света, јер је Петров прозор у Европу затворен готово 12 година. У будућности, везе руске емиграције послужиће олакшању економске и интелектуалне сарадње Русије са иностранством, и они емигранти који буду њима располагали, биће нека врста *руског народног посланства* у иностранству, као што је то лепо рекао г. Кочаровски.

Од конкретних мера за постизавање горњих циљева г. Кочаровски, који од свих наведених писаца расправља постављено питање најопсежније и најподробније, предлаже стварање „Савеза Руса у иностранству", оснивање Руских Домова и сл. Вредно је напоменути да су неке од ових мера биле већ остварене у Југославији, захваљујући широкогрудој помоћи Краљевске Владе и народа.

Писац нарочито наглашава потребу да иницијатива дође из средине самих емиграната. Емигрантска акција мора се јавити као дело — да употребимо ову баналну реч — емигрантске демократије.

Приказана књига сведочи да се руска емиграција враћа стварности, прикупља снаге, трасира нове путове, спрема се да, данас-сутра, доиста буде од користи Руском народу.

Occidentalis

Документи

*

Два писма Ивана Антуновића, највећег будиоца код Бачких Буњеваца

У оставини Ђорђа Рајковића нађосмо два писма титуларног бискупа Антуновића. Кад би се та писма попратила потребним филолошким коментаром, добили бисмо драгоцен прилог за историју препорода, т. ј. југословенске народне мисли код Бачких Буњеваца.

Нажалост, те коментаре је данас у Суботици немогуће радити, а нико се не брине о томе да сутра то буде могуће. Према томе, ни објављивањем ових писама нећемо толико објаснити време и прилике у којима је радио Антуновић, него ћемо сачувати главне црте његова карактера, морални профил једнога правог Југословенина.

Свако ће у овим писмима открити књижевнички дар Ивана Антуновића, његову способност исповедања и изражавања себе; ништа томе не смета околност што он не зна ортографије ни интерпункције; што је код њега цело писмо, цео чланак па готово и цела књига једна реченица. То њему, који је „лин човик" и који тушта зна речју, ал' је одвећ слаб чином, управо и приличи, али је то храпава кора за драгоцену језгру општељудскога документа: имамо овде пред собом човека који по болесној једној самокритици сваком жилицом свога бића осећа да није позван да понесе терет, а ипак га узима, јер не види другога ко би то боље учинио.

Запитамо ли се: коме су писана ова два писма, већ се на томе првом питању спотичемо. За прво писмо, и после трагања, нисмо могли утврдити коме је писано. Почетак тог писма упућује нас на 9. број *Bunjevačkih i Šokačkih Novina* за годину 1871. Тај број има Академија Наука у Београду, и наш пријатељ, г. Д-р Јован Ердељановић нашао је у њему ово: „Има допис из Новог Сада од неког образованог Србина (зна и латински, па допис завршава: iam sat est) и у њему се изражава одушевљење код Срба због излажења *Vile;* истиче се њен значај за ширење материнског језика и књига по народу, препоручује се оснивање друштава и држање јавних предавања, и соколе се образовани Буњевци да, удружени, прегну око извођења ових задатака. А у напомени испод текста уредник срдачно поздравља дописника и кличе буњевачким »ђацима« да се одазову овом племенитом позиву и да покажу »ко је prave Bunjevke sin.«"

Значи, можемо рећи само толико да је прво писмо писано неком Србину у Нови Сад који је осетио да потхват Антуновића треба помоћи.

Више смо среће имали код другога писма. Поуздано можемо рећи да је писано Лазару Кнежевићу „Футошкоме домину". Код овога другог писма, кад рекнемо како је постало, већ тиме ћемо му дати и све потребне коментаре. Године 1878. ступила је у живот Књижевна задужбина Јована Остојића и жене му Терезије, рођене Зозук, и за годину 1879. расписане су две награде од 50 дуката, од којих једна за „расправу о Буњевцима". Лазар Кнежевић, познат као „Футошки домин" (општински бележник), за кога се у не-

крологу *Српских Илустрованих Новина* 1882. (стр. 160.) каже да је био „жива хроника предања која су за 150 година прелазила у Бачкој с колена на колено", осетио је позив да напише што зна о Буњевцима. Јер, иако рођен у Сенти (1828—1882.), учио је Кнежевић први разред гимназије скоро две године дана у Суботици (1838/9. и 1839/40.; по споменутом некрологу, свршио је тобоже четири разреда гимназије у Суботици „одличним успехом") и био је 1847. учитељ у Барањи, па је тако ваљда стекао своја буњевачка пријатељства. Јер и некролог каже да је Кнежевић у *Bunjevačkoj i šokačkoj vili*, и по другим буњевачким новинама, помагао Антуновићу да се шири просвета међу Буњевцима, а и Антуновић у писму га назива бившим својим дворским поетом. Сам Кнежевић, најзад, у свом чланку *О Буњевцима* (Летопис М. С. 128. стр. 103.) цитира „од прилике" одговор Антуновића на његову молбу да му саопшти, ако што зна, о досељењу Буњеваца, и „од прилике" цитат се слаже с текстом нашег писма.

О сарадњи, пак, Кнежевића на Антуновићевим издањима сазнасмо, добротом и трудом г. Д-ра Јована Ердељановића, оволико:

Већ у првим бројевима „Bunjevačke i šokačke vile" за 1871. годину има доста песама, икавски испеваних, Лазара Кнежевића, па и *u Vili* за годину 1872.; *Vila*, пак, за годину 1874. има песама и других састава, потписаних Lazo Knežević bilježnik, а датих u Futogu; има их у бројевима: 17., 18. (песма Ranjena vila); 19. (Svaštice); 20. (Svaštice); 21. (Starac Pašo i gospodin Bariša, разговор међу њима); 23. (Svatba).

Нека буде доста ово мало бележака уз писма. Сâм Антуновић ће најбоље карактерисâти и себе и прилике под којима је радио тешко и претешко своје дело. Пустимо зато њега нека говори. Јер, ко зна, можда ће објављивање ових писама побудити људе који имају овако драгоцених спомена на великог будиоца, да их повере јавности и тиме за сва времена сачувају од пропасти, која је, по сведочењу Ивана Еветовића,[1] и онако прогутала многе списе честитога бискупа.

Споменимо само још толико да није био лак посао дешифрирати нечитки рукопис Антуновића, и да писма објављујемо како су написана, без икаквих исправака.[2]

Васа Стајић

---

1 Građa za povjest književnosti hrvatske. Knjiga 2. U Zagrebu 1899. Str. 243.

2 Због недостатка слова, писма доносимо тачно транскрибирана ћирилицом. — *У.*

I

Велецјењени и Учени Господине
Веома поштовани Пријатељу!

На колико цјеним ваше мудре савете, то ће вам доказат бр. 9. Б. и Ш. Новинах примите моју изкрену хвалу, од првог краја никад нисам био задовољан с новинама, из обзира оног стања у ком се наш пук налази, и цила ког достигнит жељах, ал се на тај пут не могох изправит, прво јел сви који ми што пријатељише други правац жељаху, па само таке члане слаше, а ви то знате ако вам и неби напоменио, да с каквима се дружимо volentes nolentes — што од мниења и осиђања примамо — истина да се ја овде ниским неимам таким дружит, ским би мого што о потриеби нашег пука разлагат, ал такови бише и они веома у малом броју бивши дописници, други узрок у мени лежи, ја се бројим у дружину они људих — који тушта знаду риечом ал су одвећ слаби чином — ја би умио што рећи, да имам ткоме, па да онај онда мудрие то раздиели и ovрши, ал кудгод се окренем, самога себе истом налазим, ту све мени триба и материално и душевно обављат, ктоме надометните моју неприправност у науку у језику, овакови људи кошто сам и ја, увиђају да би и оно и ово добро било — ал све би рада имали да други људи ovрше — тако сам ја био с моји буњевци, напослидку као парох увидио сам да би јим ма каква књига триебала која да ји у виерни и друштвени живот уведе, на ту сам се одлучио — ал наравно ко лин човик — само сам најпре то имо пред очима — што је необходно — и зато сам с књигам попут рака ишо — кад сам је већ сготовио — дуго сам се погађо о ортографиу с којој још ни данас нисам на чисто, пак онда ме и друга невоља стигла, јел би је триебало вјешто списат а како видите моје писмо је попут оног вицеишпана — кому кад солгабиров представ да тумачи садржај одврати да је он написо а солгабиров нека чита тако меје опет која година прошла, у то вриме ја ни сам незнам како ме напане мисао да ваља и баш по новина нашем пуку помоћни — и тако ја постаде новинаром ex necesse — и то зато јел премда сам увидио да ни приправности, ни способности не посидујем ал будућ нисам видио ни једног човиека који би хтио или могао своја рамена том предузећу подвргнути, пође ја да подлегнем — увидио сам да без интелигенције ни корака неможем учинит, зато сам и ричом и писмом купио пријатеље, ал осим којег фратра ни попа ни свиетовњака нисам добио — дакле с једне стране на своја рамена узех терет све обављат, с друге још и публику штијућу стварат, то је подхват, с којим се хрват триеба не много смиености, него велике порције лудости — но поклем су о мени већ никоји пут рекли — кад биах парох, да је Антунових полудио — смислих нека опет рекну — пак тако изтупим на мењдан, не да надвладам, јел то мислити — то би већ озбилна лудост била — већ да што симена посием, будућ сам учио ал и изкусио — у природи — да гдиекоје симе и по 6—10 год. и земљи лежи док не изникне — мислио сам ако садашње сунце није подобно — свануће друго —

које ћега на живот пробудити, па ће опет мој труд и рад штогод користит. Дакле ја припознајем да нерадим како би триебало, и то зато јел неумим, припознајем да сам узбудио многи непријатељах само у том се различим што сам увјерен да би ти и онда били да сам у вашем смислу сгодио лист састављат, јел то су неизмирени потурице који ни Бога ни човика не познају, припознајем да се у пуку неће можда љубав књиге и народности, јел ја нисам умио језиком и укусом пучким говорити ал ипак радит ћу јел невидим до данас ко би боље хтио — како га опазим, умах ћу се смиста уклонит, а донле молим да ме и надаље Ваших мудри савети подпоможете — Е да је људи који би и с једне и с друге стране триебили предратсуде — то сиромаси Славени неби тако презирани били, али досад су људи само се у том надметали — који ће своје слидбенике већом мржњом напунити, да нас Швабо лакше прогута или рус угуши — радово би се да моја слика може своје миести наћи у Вашем Албуму — али ове до данас мање циене ми се виде — него она 2 fr. која би за њу триебало платити — то је узрок што до части — на ваш много вриедни стол се узпети неможем доспити. У осталом с дубоким поштованьем остајем

Ваш штоватељ и
слуга понизни
Иван Антунових

Калача 25 вељ.
1871.

X. J.
и
Б. Дј. М.

II

Калача 5 просинца 1878

Драги мој пријатељу!
и обљубљени Поета!

Како ја Вама неби учинио оно што би могао, када Вас поштивам како мог бившег дворског поету, ал Ваша садања прошња прилази моје моћи и силе.

Ми буњевци немамо ни у попу ни у фратру, а камоли у другом тком пријатеља. За 400 године заостали и ја сам се касно латио пера, па сам се сасвим закаснио, а кад сам зачео, нимије било до хисторије, већ само до прве потриебоће за гојатим, зашто сам се бавио и новинам, које да ме здравље није изневјерило, никад неби из рукух изпустио, а с књигама ево ме сад обореног послом једне огромне књиге која ће се у Јануару сготовит, а за том друге двие чекају штампу, дакле ја се с ничим другим неможем забављат, јел ми времена недостачи, а још мање здравља, ипак ако би ми Бог нешто продужио живот и поред овог здравља прем ако малим успјехом ипак ћу се наклопит да нешто о буњевцих скупим ал то није шала драги брате Лазо, тоје огроман рад.

1⁰ триеба тражит у будимском камералском а и у бечванском,

архиву, друго у Зомборском вармеђском, а и варошком такођер субатичком бајском новосадском будимском варошком биоградском нашем у столнобиоградској жупанији ако би могуће било ступит у бајски доминалски архив, све висите наших жупа пригледат овдје у Калачи пак онда и сеоске ово је прво за буњевце бачванске, биоградске, строгонске а и Шокце овдашње и Барањске затием разгледат старе хисторике, Константина Порфирогенита јел буњевци као јужнославени старији су од Хрвата а и sic dicto србаља јел србаља по мом искуству има три врсте једни су исти с буњевцима само их вјерска слиедба разликује, то гледајте да им се показива на облику, други су прави Срби који су ближњи Хрватом а трећи тако звани Цинцари, ови су само придошлице у Србству измиешани из грчке и друге крви, правог значаја неимају а веома велике очи имају. Но ако и неби Србе на три ал сигурно на три врсте раздиелио само што би ми за ово триебало више изкуства у разматрању.

А што се тиче имена то је јалова ствар не само овог већ ма којег народа, то може човјек натуцат ал никад погођа, о том има расправа у мојих новина прве године, само што ја сад неимам вриемена да истражим, зар Хрвати име и Срби боље знаду? Нимало, тамо што си утуме у главу, да знаду па је добро, ја се никад нисам миловао забављат, ја ловим стварма, нити одобравам да се иђемо и надаље разликоват већ гледајмо како ћемо се стопит у једно име Славјана како Талијани, Ниемци, ал жалибоже од овог се одмичемо и тому је разлог, што нигдје неима праве вјере, већ само мржње друге слиедбе, у људима који би воље били народа. Не може се човјек доста начудит, како се ми јужни Славени можемо о том препират тко да буде од нас господаром у Босни и Херцеговини, кад смо још сви робље, кажите ми да ли смо браћа у срцу кад овај би хтиео да Срби, а онај да Хрвати господују, а шта је Срб, шта ли Хрват, нису ли обојица прави јужни Славени у чему се разликујемо у вјери, ималмо ми искре љубави, ако ради вјере један другог газимо, кад би триебало да и у вјери стеремо стазу сљубљења неразликује нас вјера већ поганска мржња и злоба, у мојој књизи могли би многа о том читати. Буњеваца има и у Хрватској садањој, а и у оној Турској, па у Далмацији, Босни, Херцеговини итд. Ej да сам само млад па да ми је путоват. Простите ми што Вам не могох одговорит изпуњењем ваше поштене жеље ал у старца је много воље, ал мало силе. Будите ми сто пута поздрављен од вас љубећег брата

Иван Антуно(вих)

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

НАУКА И ЧАСОПИСИ

Д-р Душан Недељковић — О психичком типу Јужносрбијанаца

(Посебна издања *Географског Друштва* св. 6.)

Ослањајући се на Цвијићево етнопсихолошко дело La Péninsule Balkanique, али га уједно допуњујући и понешто исправљајући колико се тиче овога са сваке стране интересантнога дêла нашега народа, ова студија заслужује нарочиту пажњу, како по методу посматрања тако и по резултатима. Психички тип Јужносрбијанаца (а то је наш народ од Ниша и Метохије до Охрида и Ђевђелије) приказан је овде, и у односу према психичком типу динарском, и са својим секундарним, специјалним, психичким особинама као нарочита јужњачка варијанта динарског типа, за разлику од других варијаната. Патријархалност, као социолошку основу развитка душевног живота, налазимо овде у јачем степену него игде у нашем народу. Тамо не само да се одржава у пуној мери задружни живот, него и племенска заједница. У задругама, кад је реч о социјално-економској подлози, нема личне својине: све подједнако припада свакоме. С тим је у вези психичка одлика међусобне симпатије и благости у односима, моменат у којем оријентални балкански и бугарски тип контрастира са динарским (Цвијић). Из такве психичке диспозиције резултира и делотворна пажња међусобна, тако да је од Ниша до Охрида пуко сиромаштво и савршена беда — необична реткост; тако су исто ретки и међусобни сукоби: то је најмирнији и најпитомији део нашег народа. Један негатив у овом, тако рећи, блаженом друштвеном стању била би, *можда*, етичка индивидуална резервисаност, ако она значи слабу моралну отпорност, али она је свакако заштитник личног достојанства; јер тамо људи не воде туђу бригу нити се истичу као судије туђих прилика и односа, као што свако за себе сноси „своју муку" и не износи је лако на пазар. Једна одлика патријархалности: поштовање старијих и, нарочито, стидљивост млађих, поготову женскиња; затим слава („служба"), национална свест на основи јаке националне традиције (без „политичке" примесе) — карактеришу Јужносрбијанца јаче од осталих варијаната динарског типа. — Има тамо песама од преко 800 стихова у којима се почиње са Косовским бојем и завршује са Карађорђевим Устанком и Ослобођењем. — Енергичност је једна од најдубљих одлика Јужносрбијанца: карактер који реагира брзо и снажно, његов је идеал. Марко Краљевић је за њих носилац тога идеала, али они имају још и свога нарочитог јунака „итрине", за којим,

по том својству, и Марко заостаје: то је „Итер Петар", „Итер Пејо" или Пејо „Итроманец" (стр.13.). Констатује се колерични карактер темперамента: људи грдно и страшно псују а жене ужасно куну, уосталом особина и других Динараца. Ипак је међу њима знатно више меланхолика (док у црногорској и херцеговачкој варијанти има више колерика), и меланхолија је њихова дубља од меланхолије других варијаната. Мистична основа друштвеног живота и мистична логика *у разумевању свега*, спаја их са осталим Динарцима: цео им је живот у мистичним знацима и гатањима; све је за њих тајанствено, али тај дубоки мистицизам инспирисао је њихове најлепше песме. Жива стваралачка машта огледа се нарочито у лирским песмама, и по њима је Јужносрбијанац лиричар свега Српства; његова је песма ризница свих поетских осећања, и за све остале Динарце. Одличан смисао за уметност показују у скулптури (дуборезачка уметност) и у везиљској и ћилимарској декоративној уметности, и у томе предњаче осталим Динарцима, а свакако и у песми (богатство мелодија) што се овде случајно не спомиње. Лирска песма и мелодија одаје јаку чулност, а ова, необично развијена, са личним стваралаштвом чини две највидније црте народног карактера: чулност с једне и лично стваралаштво с друге стране — то су две жиже духовног живота и две типичне психолошке одлике Јужносрбијнаца, и по томе је он нарочита варијанта нашег динарског психичког типа, вели писац. Судећи по лирској песми, могло би се мислити да је тамо инцест обична појава, али стварно га нема (песма је инфицирана турском), и инцест се сматра најодвратнијим злочином. Интересантно је да се љубавна чулност меша са гурманском. Иначе, „сакање", љубав је оно опште осећање у којем се прелива цео живот Јужносрбијанца; она је елеменат живота, сталан занос за девојком или ведра заљубљеност у своју жену. Брак без љубави презире се, и док је верност у браку светиња, љубавник, иначе, мења предмете својих чулних жеља, те тако Јужносрбијанац не зна за трагедију љубави; болно је за њега нестајање младости („жалба за младос"). О манастирским славама, нарочито, даје се маха чулности, али то нису оргије, него опет само љубавни занос нешто јаче изражен у дотицају младежи. — По резервисаности је Јужносрбијанац надмашио Шумадинца, јер овај хоће и да оцењује туђа дела, а Јужносрбијанац има савршену индивидуалну резервисаност која потиче из назора да „свако има своју муку", да нико не може туђу „муку" разумети па ни судити; нико не може тућ животни проблем решавати па ни његова решења судити. Човек једва може и своје животне проблеме да реши, а како ће туђе? Разлог је томе назору у мирољубивости, у тежњи да се избегавају сукоби, који највише долазе од тога што се људи мешају у туђе односе и послове. Јасно је, што писац тврди, да ова и овака резервисаност значи снагу а не слабост, кад знамо колико је људи у *образованом* нашем друштву који живе од критике свега и свачега око себе, *док за себе немају ни трунка критике.* — Још једна карактерна црта којом се Јужносрбијанац одликује, тако да нама „културнима" може послужити за углед, то је његов „работнички хероизам". Он исповеда *начело рада.* Без обзира на то, како је већ споменуто, што се незаинтересовано међусобно помажу, ти наши јужњаци у првом реду раде *ради рада:* само да се ради, ма и јевтино, и *бадава;* јер у њих *рад* сам собом значи вредност;

рад је у њих на првом плану, а интерес на другом, трећем. Тиме се нарочито разликују од Цинцара. Сам рад, само стварање по себи, без икакве користи, за све наше јужњаке, а нарочито за Скопљанце, нешто је лепо и узвишено. Тамо се хоће моћ и углед, а *радом* се највише постиже лична моћ. Рад је и утеха у животу; највећа је несрећа, по њихову схватању, кад човеку живот остане пуст и празан.

То је у најкрупнијим потезима што смо могли прочитати из ове интересантне студије. Дубља тумачења: антрополошка, историјска, антропогеографска и психофизиолошка могла би нам још нешто више казати. Синтетички схватити ту психу која је сва у амбицији севдисања, уметничког стварања и идеалног гледања на рад — није лако. За први мах довољно је имати поуздане документе како нам их даје ова лепа студија, да бисмо их могли и васпитно искористити, и нарочитим васпитним средствима утицати на дате потенције у томе делу нашега народа који је још „некултуран", али за културу има вредније *урођене* спообности него што су ове наше откојекуда накаламљене.

В.

Slavische Rundschau

Berichtende und kritische Zeitschrift für das geistige Leben der slavischen Völker. Herausgegeben von Franz Spina und Gerhard Gesemann. Prag. Год. II, свеска за април о. г., иза чланка о новијем сликарству у Пољској, са неколико репродукција (од Д-ра Мјечислава Третера), затим студије Н. Осипова „Нови путови у испитивању Достојевскога", 3., доноси на трећем месту извод из чланка Јосипа Видмара „Словеначка књижевност у години 1929." који је изашао у *Летопису* М. С. свеска за фебруар о. г.

У.

Бугарске ревије

Поред осталих догађаја и појава које карактеришу Бугарску, као што су многобројне свечаности, параде, велика љубав ка музици, униформисаност ђака и студената, посећивање многобројних предавања о свему и свачем, конгреси свих могућих врста, политичких, привредних, културних, разуме се македонских, најзад и пре свега, кооперација — велик број дневних и недељних листова и ревија, нарочито је карактеристично. Ревија и књижевних новина има доста, релативно много, више него код нас. Само у Софији излази преко петнаест ревија и литерарних недељних новина. Отприлике има толико заједно у појединим провинцијским градовима. Но ове мале провинцијске ревијице и листови не долазе у обзир при овом прегледу, већ и зато што су обично кратка века.

Ово су ревије: Златорог, Блгарска мисел, Блгарска књига, Хиперион, Родна реч, Листопад, Новис (Ново искуство). Затим, недељни књижевно-уметнички листови: Литературен глас, Литературен весник, Мисел, Дума, Пут, Обзор, Наковања, Критика ЛРФ (Литературен работнически фронт), Народен театер. Осим ових излазе још неки недељни листови, као што су: Свобода, Семејство, Весник на жената и Њива, који доносе доста литерарних прилога. То све заједно износи 21 публикацију које се баве више или мање, или искључиво, књижевношћу. Осем ових треба споменути и оне дневне листове

који редовно доносе књижевне и уметничке критике. Слово, Мир, Луч, Препорец, Пладне и La Bulgarie, која излази на француском, листови су који посвећују пажњу књижевно-уметничким појавама, доносећи критике, чланке, књижевне и уметничке прилоге.

Као најозбиљније и најрепрезентативније ревије могу се сматрати Златорог и Блгарска Мисл.

Златорог је пре кратког времена прославио десетогодишњицу свога излажења. Његов је главни уредник В. Васиљев, садашњи управник Народног театра, познати критичар и естета, а помажу при уређивању познати песник Никола Лилијев и Сирак Скитник, једнако познат као сликар и критичар. Главни сарадници часописа су: песници и приповедачи Јордан Јовков, Дора Габе, В. Пољанов, Никола Рајнов, једнако цењен и као сликар; Георги Рајчев, П. Стаматов, Багрјана, Фурнаџијев, Н. Петканов, Ангел Караилијчев; критичари и есејисти Д-р Асен Златарев, професор универзитета Младенов, Андрија Протич, управник Народног Музеја Георги Цанев, Васил Пундев (убијен пре кратког времена) итд.

Часопис је окупио око себе веома леп број угледних сарадника и, према именима судећи, може се рећи да су поједини бројеви занимљиви, садржајни. Могли бисмо углавном рећи да Златорог одговара нашем Књижевном Гласнику, додајући да доноси мање критика и прегледа од нашег часописа, али посвећује можда већу пажњу белетристици. И да је Златорог окупио око себе још нека имена, радове неких познатих књижевника који у њему не сарађују, могли бисмо рећи да је то часопис свих најбољих у Бугарској. То, међутим, ни једном часопису, ни бугарском, ни нашем, ни ма којег другог народа, није успело. Констатације ради, рећи ћемо још да у часопису не сарађују у последње време ни Антон Страшимиров, ни Елин Пелин, ни Стојанов, ни Трајанов, ни Трифун Кунев, ни Балабанов, ни неки други млађи књижевници и песници. Златорог међутим није изразит орган једне групе. Уредници часописа не узимају као мерило литерарне школе; више одређује њихов лични укус или, рецимо, извесне заједничке особине писаца који су заступљени. Додајмо још да часопис с времена на време пише о нашој књижевности (тако је пре две године одштампан велики чланак Н. Мирковића о нашој новијој поезији), готово редовно доноси белешке о нама и редовно бележи појаву нових књига које се шаљу на оглед, као што редовно бележи нове бројеве наших часописа које прима.

Блгарска Мисел исто је тако озбиљан и добро, прегледно, можда прегледније од Златорога, уређен часопис. Уредник је професор универзитета М. Арнаудов. Међу сарадницима налазимо више таквих који су сарадници и споменутог часописа, а осем тих треба споменути ове редовне сараднике: Ст. Чилингирова, Ив. Мирчева, Т. Хармацијева, Ат. Далчева, Кирила Христова, као и критичаре: Јанка Јанева, Георги Константинова, К. Голубова, Т. Атанасова, И. Камбурова и друге. Осем тога, часопис посвећује већу пажњу филозофским, историјским и социјалним питањима, доносећи расправе Б. Филова, А. Тошева, Ал. Недељкова и других. Лист нарочиту пажњу посвећује изучавању историје бугарске књижевности, и уредник часописа уједно је и уредник библиотеке Блгарски Писатељи, која излази у истој наклади. У тој библиотеци, која је издала досад пет књига, изучавана је бугарска књи-

жевност од Пајсија до модерних, а студије о појединима пишу сарадници часописа и још неки познати историчари књижевности и критичари који су позвани. Тако међу онима који пишу за библиотеку, видимо: М. Арнаудова, Чилингирова, Г. Константинова, В. Пундева, Б. Јоцова, Л. Стојанова, итд., а пишу о Пајсију, Неофиту Рилском, Априлову, Раковском, Петку Славејкову, браћи Миладиновима, Каравелову, Ботеву, Василу Друмеву, Вазову, Стојану Михајловскоме, Алеко Константинову, Ивану Шишманову, Антону Страшимирову итд. Шеста књига изаћи ће ускоро са студијама о Стаматову, Кирилу Христову, Јаворову, Пеју Тодорову, Димчу Дебељанову и Елину Пелину.

Хиперион је једна од слабијих ревија, прилично безизразна, јер окупља око себе оне који не сарађују у поменута два часописа. Уређује га Иван Радославов, који сам пише доста интересантно, али не успева да часопису даде живота, ни по начину уређивања ни по сарадницима које има. Међу бољима, изразитијим и познатијима, ту су песник Трајанов, аутор „Блгарских балада", М. Минев и Чакаров; сви су остали слабији и мање интересантни.

Родна реч излази исто тако, месечно, не заслужујући већу пажњу. Слично се, нажалост, може рећи и за Листопад. И у једној и другој ревији видимо песама, прича, критика незнатних писаца, незнатних „кружока" каквих у Бугарској има доста.

Новис (Ново искуство) сличан је и по формату и по идејама, а и по неким сарадницима, нашем „Нолиту". То је књижевност и уметност пролеткулта, борбена, догматична, безобзирна у рушењу „буржујске" књижевности. То је једини изразито секташки часопис, коме од бугарских писаца даје тон Ламар (Лазар Маринов), песник и полемичар не без талента али не и без жучности. Треба ипак признати да је Новис, поред свега што је лист одређених тенденција или, боље речено, детерминисаног гледања на свет, на књигу и уметност, часопис који уноси живости и који тражи ново, изван досадашњих оквира бугарске књижевности. Разуме се да тражи интернационалну колаборацију, и зато доноси много превода и репродукција. Доста пажње посвећује нашој књижевности, посматрајући је кроз призму братске ревије „Нолита".

Блгарска књига тек је почела излазити, да би излазила шест пута годишње. То је часопис који нарочиту пажњу посвећује систематској критици и библиографији, не доносећи уопште белетристику. Уредник је Т. Боров. У првом броју који је изашао, има чланака Борова, професора Балабанова, Б. Ангелова, Ал. Филипова; много приказа, још више бележака и добро израђене библиографије књига које су изашле у последње време. Између осталог доноси и приказ о нашим часописима од Божана Ангелова, који је, нажалост, непотпун, и који уз то не даје тачне податке. Тако се о Летопису М. С. вели да је почео излазити 1903. године (!); неки часописи као „Мисао", „Живот и Рад" уопште нису споменути. Чланак спомиње многе наше књижаре-издавачнице, а не спомиње едиције Матице, ни Цвијановића, ни Ћирило-Методску, да о другим мање важним не говоримо. Осем тога, писац вели да питање библиографије најслабије стоји код Југословена међу Словенима, — као што и сам доказује својим примером.

Недељни књижевни листови не заслужују нарочиту пажњу, иако

неки имају приличан круг читалаца. То су, углавном, или сувише тенденциозни и партикуларистичких тенденција, или служе углавном, за рекламу извесним издавачима. Литературен Глас, међутим, заслужује нешто више пажње: то је лист који је правилно схватио свој задатак, желећи да буде у првом реду информативан, једна права књижевна недељна новина која бележи све што је ново, а осем тога доноси интересантне чланке итд. Уредник му је Д. Б. Митов. С времена на време третирају се извесна питања око којих се развије читава дебата, и на тај начин претресају се вредности бугарске књижевности. Поред њега треба споменути још *Мисел*, сличног формата и сличног начина уређивања, али са мање успеха него први. Оба су недељна листа илустрована.

Остали недељни листови нису особите вредности. Већина је у духу пролеткулта, борећи се, међутим, између себе, најчешће због *личних питања*. То су органи кружока, без утицаја и без трајније вредности књижевно-уметничке.

Бошко Токин

ОПШТЕ БЕЛЕШКЕ

Италијанска приповетка у прошлој години

Биланс италијанског књижевног тржишта у прошлој години показао се као врло повољан. Нарочито кад је реч о роману и приповетци.

Критичар Књижевног Алманаха (изд. Бомпијани) за 1930. осврће се у једном исцрпном чланку па италијанску прозу у 1920. години, и из тог приказа лако је уочљив леп резултат: јасно се види колики су број прозних дела објавили италијански издавачи у току дванаест месеци прошле године.

Од писаца са већ учвршћеним реномеом продефиловали су кроз књижарске излоге Ада Негри, Корадо Говони, Гвидо Миланези, Луђано Цуколи, Алфредо Панцини, Масимо Бонтемпели, Марино Морети, Орио Вергани и т. д.

Између дела од писаца недавно преминулих треба споменути посмртно издање делâ Итала Свева са раније необјављеном Причом о добром старцу и лепој девојци, која се, узгред буди речено, не може мерити са његовим чувеним Зеном. Итало Свево није за живота у Италији довољно праведно оцењен и посмртне едиције његових дела представљају једно накнадно признање. Од Фердинанда Мартинија изашле су посмртне, интимне Исповести и Успомене, а од Федерига Де Роберта постумни роман Империја, који је побудио известан интерес код критике.

Од живих писаца јавило се са својим делима њих врло много, па ћемо само један врло ограничен број регистровати на овом месту. Извесно одабирање свакако је потребно.

Марино Морети издао је прошле године после романа Знак крста и после свог Престола сиромахâ, које је узвитлало много буре (нарочито у малој републици Сан Марино, на чијим се тлима и дешава радња тог романа), једну књигу аутобиографског жанра под насловом Срећно доба, са успоменама на дане дечаштва. Суд италијанске критике према овом последњем делу Моретијеву био је врло ласкав. Подвучен је и овог пута сугестиван начин, као и хуманост у тону, која је

јако наглашена у свим Моретијевим делима. Са својим последњим делима Марино Морети је успео да се утисне у ред најбољих италијанских савремених приповедача, и да код публике буде сада један од најомиљенијих.

Ђ. А. Борђезе, песник, критичар, романсијер и драмски писац, који је за ово неколико последњих година пожео много успеха са својим прозним и позоришним делима (Велики војвода, Живи и мртви, Лазар итд.), обелоданио је књигу Сунце није зашло, један избор својих приповедака које по свом начину представљају средину између реалистичке и фантастичне приче.

Масимо Бонтемпели, бриљантни хумориста који се игра својим лицима као луткама од крпе, доводећи их у најнемогућније ситуације, као да су сасвим обичне, свакодневне; аутор неколико одличних књига приповедака (Жена мојих снова, Интензиван живот итд.) објавио је свој роман Син двеју матера. И док је у његовим причама гогово увек психологија заузимала споредно место, или је уопште није ни било, па је сва драж њихова била у сиже-у, у његовој конструкцији, у заплету и у једном церебралном хумору гротеске; сад је дао један психолошки роман са много живота и унутрашњег покрета. Његов ранији роман Последња Ева није ни издалека доживео толики успех.

Бруно Кора, некадашњи футуриста, који сада пише ванредно занимљиве приповетке у подлисцима дневних новина, пуне инвентивности, обелоданио је један роман са историјском позадином, у коме се износе подвизи чувеног италијанског разбојника, познатог по надимку Пасаторе.

Песници *Рикардо Бакели* и *Корадо Говони* издали су сваки по једну књигу прозе; тако је Бакели, који се последњих година посветио готово искључиво роману и новели, издао роман Град љубавника, а Корадо Говони, један од најистакнутијих лирских песника своје генерације, чија је и последња књига поезије Квадерно афирмисала још једном све одлике његова лирског талента, обелоданио књигу Бомбонијера, један низ приповедака које носе многа обележја песничке прозе.

Ада Негри је и прошле године објавила своју књигу, овог пута књигу приповедака Сестре, у којој оцртава неколико женских лица, задржавајући све одлике и све мане своје сентименталне прозе.

Салваторе Гота, сада после пуних двадесет година после првога му романа, објавио је свој најновији роман Први грех. Гота има већ одавна своју публику, и она је и ово његово дело примила са задовољством. Критика је овим поводом нагласила да је Гота „изгубио нешто од оне психолошке префињености којом су се одликовали његови први романи", али да је „добио у приповедачкој рутини и у архитектури приповетке".

Луђано Цуколи, аутор многих романа, између којих је неколико преведено и код нас (Стрелица у боку и Фарфун у издању Забавне Библиотеке у Загребу), писац по мотивима врло близак Гвиду да Верона, и још ближи по монденској атмосфери у којој се крећу његови јунаци; посветио се у последње време историјском роману и обелоданио је један роман са историјском позадином Скандал са Баханткињама, али је у томе доста подбацио и разочарао критику, као што је већ сама средина романа разочарала његове читаоце.

Гвидо Миланези, италијански Пјер Луис, издао је прошле године две

књиге. *Рафаеле Калцини*, после једног одличног путописа, издао је књигу приповедака Полонеза, потврдивши још једном своје већ раније запажене приповедачке способности.

После неколико романа што их је издао у ове две три последње године, *Орио Вергани* обелоданио је још један под насловом Ја сироти Црнац, у коме је још једаред дао маха својој фантазији и својим наративним осебинама.

Росо Ди Сан Секондо, међу савременим италијанским писцима један од најплоднијих, обелоданио је овог пута књигу гротескних прича Да ли је демон постојао? Као и ранија дела овог писца, тако и ова књига има много спољашњих одлика, много маште и инвентивности, писана је са много артизма, али јој посве недостаје убедљивост унутрашњег живота.

Марио Пучини, један од млађих писаца који је већ и на страни познат по својим бројним романима, преведеним на више језика, издао је две књиге прича из сеоског живота.

Овог пута издао је једну књигу из сеоског живота и *Тита Роса*, један од одличних млађих лиричара и књижевних критичара. Његова књига Сељачке идиле наишле су на врло добар пријем, како код публике тако и код критике.

Од књига чисто хумористичке прозе треба истаћи Узорног мужа и жену од *Анђела Фратини*, и врло успелу књигу *Дина Провенцала* под насловом Човек од десет палаца.

Јавио се, даље, један низ млађих писаца, и критика је подвукла неколико имена која треба да означе један континуитет са јучерашњицом.

Укупно узевши, биланс за прошлу годину био је врло повољан, ма да се један епохалан роман, један савремени Манцони, није појавио ни овог пута.

Г. Т.

鬼

Исправци

Стр. 258. у 7. р. одоздо треба „француском“; стр. 260, у 17. р. одоздо треба „апотеозу“; стр. 261. у 7. р. одоздо треба „Пшеђенак“, у 20. реду одоздо треба „Јан“ м. „Лан“; стр. 267. у 11. р. одозго треба „Виђаз“; стр. 280. у 2. р. одозго треба „етикетама“; стр. 288. у 3. р. текста одозго треба „Ивића“.

РАД МАТИЦЕ СРПСКЕ

од почетка 1930. год. до данас

1. *Књижевни Савет*

Свечана седница одржана је на Св. Саву 27. јануара 1930. год. под председништвом г. Радивоја Врховца, а у присуству г. г. чланова Књижевнога Савета, г. ппредседника М. С., затим Бана Дунавске Бановине г. Радослава Дуњића, подбана г. Милана Николића, Армијског генерала г. Ђуре Докића, његова помоћника ђенерала г. Жив. Митровића, преосвећеног господина Епископа Бачког Д-р Иринеја и многобројне публике. Председник М. С., отварајући свечану седницу, дао је карактеристику књижевног и песничког ради Јована Јовановића Змаја, а затим је поздравио присутне госте, у првом реду Бана Дунавске Бановине г. Рад. Дуњића, преосв. г. Епископа Бачког Д-ра Иринеја, Армијског генерала г. Ђуру Докића и остале представнике Војске. Г. Васа Стајић, директор Гимназије из Суботице, држао је затим говор о Змају Јовану Јовановићу, у коме је истакао проблеме које треба решити пре него што се приступи израђивању монографије о Јов. Јовановићу Змају и донесе дефинитивни суд о његову књижевном и песничком раду. Говор г. Стајића поздрављен је са признањем присутних чланова Књижевног Савета и одличних гостију и, на предлог г. председника, унесена је у Записник захвалност г. Стајићу на брижљиво израђеном говору.

2. *Управни Одбор*

I Седница одржана је 8.фебруара 1930. год. под председништвом г. Косте Миросављевића, а у присуству г. г. чланова: Д-ра Жарка Јакшића, Мише Павловића, Саве Гркинића, Глише Мирковића, Д-ра Александра Моча, Д-ра Јов. Лемајића, Стевана Летића, Душана Ковачевића. Решено 1) узет је извештај Књиговодства М. С. о кретању Благајне М. С. за месец децембар 1929. г. на знање; 2) питање неких зајмова, одгода плаћања и издавања брисовних дозвола; 3) да се досада погрешно вођење књига које се односи на закуп земље Задужбине Ник. и С. Кнежевића исправи, и ствар изда иследнику Дисциплинског Одбора, г. Д-ру Лази Секулићу, да поднесе извештај Дисциплиниском Одбору М. С. на даљи поступак; 4) да се сви списи, против г. В. Матановића, књиговође М. С. и г-ђице Љубице Ђурчић, благајника М. С., у предмету дисциплинском издаду Дисциплинском Одбору М. С.; 5) да се преговара са Аутобуским Саобраћајним Друштвом из Руме ради смештања аутобуске станице у дворишту Матице Српске на тргу Ослобођења бр. 2.: 6) да се стави на расположење свота од 5000 дин. за пренос знаменитих Срба са Табанског гробља у Будиму; 7) да се г. инж. Н. Ланцошу изјави писмена захвалност због његова заузимања око рада у згради М. С.; 8) валоризирана је свота од 50 круна а. вр. Срп. Прав. Цркв. Општине у Ђурђеву из Фонда Ал. Дејановића; 9) да се зграда М. Трандафил оправи у пролећу о. г. и тако одстрани влага; 10) примљен је са захвалношћу легат од 5000 дин.— од благопоч. Ј. Мандића, кр. јавног бележника у Сомбору; 11) избрана су г. г. Гл. Мирковић и М. Павловић да ревидирају стари кућни ред и све уговоре са станарима; 12) да се осигурање продужи и надаље код „Добротвора, осигуравајућег друштва".

БИБЛИОГРАФИЈА

Уредништво „*Летописа М. С.*“ примило је на приказ ова издања:

Миодраг Грбић, Плочник преисторијско насеље бакарног доба. Београд 1929., стр. 17. Издање Народног Музеума у Београду.

Kalendar Crvenoga Križa za godinu 1930. Izdaje Biblioteka oblasnog odbora Crvenog Križa u Zagrebu. str. 118.

Божо Стилиновић, Савремени типови. Београд 1930. Издање књижаре „Слово“, Стр. 46.

Трива Милитар, О Словенима. Нови Сад 1929. (Лежимирчева) Миниатурна библиотека, бр. 33—35, 41—42, 43—45, 47—50, 51—52.

Бранко Лазаревић, Три највише југословенске вредности. Београд 1930., стр. 74. Геца Кон.

Узун-Мирковић ђенерал, Ратне успомене, I Београд 1930., стр. 85.

Danko Angjelinović, Sinovi zemlje. Zagreb 1929., str. 164. Lovačka knjižnica br. 3.

Ján Čajak, Vohľady. V Prahe 1930., str. 206. Sobrane spisy Jána Čajka svazok IV. Nákladom L. Mazača.

Милош Црњански, Љубав у Тоскани. Београд 1930., стр. 147. Геца Кон.

Полицијски правилник. Службено упутство општинске полиције Вел. Бечкерек, стр. 77. Књижара „Правда“ Љ. Дрндарски.

Тих. Р. Ђорђевић, Каим Баба. Београд 1930., стр. 10. Из Годишњице Николе Чупића XXXIX.

Д-р Славко Шећеров, Из наше аграрне политике 1919—1929. Београд 1930., стр. 150. Геца Кон.

Borivoje Ž. Milojević, Splitska okolina. Ljubljana 1928., str. 12. Iz Geografskega Vestnika 1927.

Боривоје Ж. Милојевић, Острво Вис. Сарајево 1927. стр. 14. Из „Гласника Земаљског музеја у Босни и Херцеговини“ XXXIX.

Боривоје Ж. Милојевић, Острво Хвар. Београд 1927., стр. 18. Из „Гласника Географског Друштва“ св. 13.

Вера Обреновић-Делибашић, Песме. Сарајево 1930., стр. 52. Група сарајевских књижевника, књига четврта.

Радован Кошутић, Туга. Београд 1930., стр. 78. С. Б. Цвијановић, (збирка песама).

Ján Čajak, Posledný deň. V Prahe 1930., str. 184. Nákladom L. Mazača.

Т. Крајничанац, Словени у данашње доба и ближи карактер њиховог уједињења. Друго поправљено и допуњено издање. Скопље 1929., стр. 112.

Mićun M. Pavićević, Crnogorci u pričama i anegdotama. Knjiga deveta. Zagreb 1930., стр. 180. Ocjene i mišljenja до стр. 196.

Мирко Королија, Нове песме (1915—1928.). Сарајево 1930., стр. 145. Издање „Мале библиотеке“.

Растко Петровић, Африка, са једном путописном картом од Александра Дерока. Београд 1930., стр. 223. Геца Кон.

Драгослав П. Ђорђевић, Филозофска настава у средњој школи. Београд 1930., стр. 39. Геца Кон.

Гласник завода за унапређење спољне трговине, Београд 1930., стр. 65. Излази засад повремено.

Бранко Ђурић, Живот и радови Николе Тесле. Београд 1929., стр. 23.

Милица Миронова, Снежана. Бајка у 5 чинова по Гриму. Сарајево 1930., стр. 46.

Извештај Банатске Трговачко-индустријске и Занатске Коморе у Великом Бечкереку о раду од 1920—1930. Нови Бечеј 1930., стр. 320 + 7.

Влад. Р. Ђорђевић, Неколико речи о игрању и певању у Херцег-Новоме. Београд 1929., стр. 28.

Tihomir R. Djordjević, Zvona po našim crkvama za vreme Turaka, Zagreb 1929., str. 7. Iz Šišićeva Zbornika.

R. F. Magjer, Bilješke obične i neobične. U Osijeku MCMXXX, str. 52.

Лукијан Тривунов Бранковић, Листићи из књиге живота. Нови Сад 1930., стр. 47.

В. Павловић, Приче поља и прашуме. Београд 1930., стр. 65.

САДРЖИНА

		Страна
Одуховљење живота	Д-р А. Гавела	1
Молитва тежакова за родину. Песма	Бранко Ћукић	6
Очи. Песма	Рикард Николић	7
Падање звезда. Песма	К. Н. Милутиновић	8
Пролећна жеља. Песма	Полексија Т. Стошић	9
У јесен. Песма	Јован Ралетић	9
На Дунаву. Песма	Јован Ралетић	10
Новац душогубац. Скица	Милета Јакшић	11
Глад. Цртица	Радивој Јовановић	18
Живот и рад Т. Г. Масарика	Д-р Јан Булик	23
Масарик философ	Влад. Дворниковић	37
Наш исељенички проблем	Д-р Федор Араницки	42
Књижевни преглед:		
Хрватска књижевност у години 1929.	А. Бонифачић	51
Словенски преглед:		
Циљеви руске емиграције	Occidentalis	62
Документи:		
Два писма Ивана Антуновића	Васа Стајић	64
Прикази и белешке: Наука и часописи: О психичком типу Јужносрбијанаца — Slavische Rundschau — Бугарске ревије		70
Опште белешке: Италијанска приповетка у прошлој години		75
Рад Матице Српске		78
Библиографија		79

Издаје Матица Српска у Новом Саду

Уређује Р. Врховац

ПОВЕРЕНИЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Апатин — г. Д-р Александар Гавриловић, срески лечник
Бела Црква — г. Никола Цакић, професор Гимназије
Београд — г. Бранко В. Петровић, асистент сеизм. Завода; г. Стеван Климентов, наставник
Беране — г. Ђура Пешић, суплент
Брод — г. Д-р Миленко Кајгановић, лечник
Бечкерек — г. Жива Коларев, професор Трг. Академије
Бијељина — г. У. Софронић и Синови, Повлашћена Књижара
Бујановци и околина — г. Дим. Коњевић, бележник
Велес — г. Душан Д. Љотић, директор Гимназије
Вогањ — г. Милован Л. Станивуковић, управитељ Школе
Врањево — г. Божидар Јовановић, учитељ
Вршац — г. Милорад Ђорђевић, проф. Учитељске школе
Вуковар — г. Тадија Сретић
Дарда — г. Бранко Костић, агентура
Добринци — г. Ђорђе Поповић, учитељ
Дубровник — г. Д-р Јуре Тадић, проф. Трг. Академије
Инђија — г. Никола Јовановић, учитељ
Ириг — г. Гојко Михајловић, парох (за цео срез)
Јарковац (Банат) — г. Ђорђе Бота, прота
Кула — г. Ђорђе Дракулић, учитељ
Лесковац (Србија) — г. Петар Весин, парох
Мостар — г. Јосип Капелети
Нови Сад — г. Звонимир Петнички, апс. филозофије
Нова Градишка — г. Ефим Митровић, професор Гимназије
Осијек — г. Милан Недељковић, агентура; г. Лазар И. Бркић, инсп. Мин. Просвете у. м.
Петровци доњи — г. Глигорије Недељковић, учитељ
Путинци — г. Васа В. Лукић, трговац
Путинци и околина — г. Д-р Стеван Сувајџић, лекар
Рума — г. Милош Раишић, учитељ
Рума — Управа Држ. Реал. Гимназије
Сарајево — г. Д-р Михаило Мирон, професор Гимназије
Скопље — г Павле Радосављевић, упр. монополског стоваришта
Сомбор — г. Д-р Јоца Лалошевић, адвокат
Сомбор — г. Павле Терзин, управитељ Мушке Учит. Школе
Сремска Митровица — г. Драгомир Радошевић, прота
Ср. Митровица — г. проф. Ник. Момчиловић (за цео срез)
Стапар — г. Божа Попић, управитељ Школе
Ст. Врбас — г. Жарко Стефановић, учитељ
Суботица — г. Ненад Рајић, управник Дечјег дома
Шабац — г. Вера П. Николићева, професор

Штампарија Јовановић и Богданов у Новом Саду, 1930.